

536(075)
0-76

О. П. Остапенко

ТЕХНІЧНА ТЕРМОДИНАМІКА
Лабораторний практикум

536(075)
0-76

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Вінницький національний технічний університет

О. П. Остапенко

ТЕХНІЧНА ТЕРМОДИНАМІКА

Лабораторний практикум

536(075)   0-76   2012

Остапенко О. П. Технічна термодинаміка

Вінниця
ВНТУ
2012

УДК 536(075)

ББК 22.317я7

076

Рекомендовано до друку Вченою радою Вінницького національного технічного університету Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України (протокол № 8 від 24.03.2011 р.)

Рецензенти :

О. В. Дорошенко, доктор технічних наук, професор

М. О. Прядко, доктор технічних наук, професор

С. Й. Ткаченко, доктор технічних наук, професор

Остапенко, О. П.

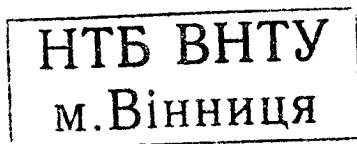
076 Технічна термодинаміка : лабораторний практикум /
О. П. Остапенко. – Вінниця : ВНТУ, 2012. – 92 с.

В практикумі викладено теоретичні основи законів технічної термодинаміки з метою їх застосування для дослідження і аналізу термодинамічних процесів і циклів, подані лабораторні роботи з дослідження термодинамічних процесів на фізичних моделях та передбачено дослідження термодинамічних циклів за допомогою аналітичних програм в середовищі Excel.

УДК 536(075)

ББК 22.317я7

457358

© О. Остапенко, 2012

ЗМІСТ

Передмова.....	5
1 РІВНЯННЯ СТАНУ ІДЕАЛЬНОГО ГАЗУ. ПАРАМЕТРИ ТА ФУНКЦІЇ СТАНУ. ФОРМИ ЕНЕРГООБМІНУ В ТДС	6
1.1 Рівняння стану ідеального газу. Параметри і функції стану.....	6
1.2 Функції стану. Форми енергообміну.....	8
2 ОСНОВНІ ЗАКОНИ ТЕРМОДИНАМІКИ. ЗАМКНЕНІ ТЕРМОДИНАМІЧНІ ПРОЦЕСИ І ЦИКЛИ. ЦИКЛ КАРНО.....	16
2.1 Перший закон термодинаміки.....	16
2.2 Другий закон термодинаміки.....	17
2.3 Перший та другий закони термодинаміки для замкнених процесів.....	18
2.4 Цикл Карно.....	20
3 ТЕРМОДИНАМІЧНІ ПРОЦЕСИ ІДЕАЛЬНИХ ГАЗІВ ТА ЇХ АНАЛІЗ.....	22
3.1 Політропний процес.....	22
3.2 Ізохорний процес.....	25
3.3 Ізобарний процес.....	26
3.4 Ізотермічний процес.....	28
3.5 Адіабатний процес.....	30
4 ВОДЯНА ПАРА. ПРОЦЕСИ ПАРОУТВОРЕННЯ	32
5 ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕРМОДИНАМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ І ВЛАСТИВОСТЕЙ РЕЧОВИН.....	34
Лабораторна робота № 1. Тарування непроточного калориметра.....	34
Лабораторна робота № 2. Визначення ізобарної теплоємності повітря.....	37
Лабораторна робота № 3. Визначення газової сталої повітря.....	40
Лабораторна робота № 4. Визначення зміни ентропії в процесі теплообміну.....	41
Лабораторна робота № 5. Ізохорне нагрівання води і водяної пари.....	45
Лабораторна робота № 6. Визначення параметрів стану вологого повітря.....	48
Лабораторна робота № 7. Дослідження процесів витікання повітря із звуженого сопла.....	50

6 ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕРМОДИНАМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ МЕТОДОМ МАТЕМАТИЧНОГО МОДЕЛЮВАННЯ.....	54
Лабораторна робота № 8. Дослідження циклів компресора.....	54
Лабораторна робота № 9. Дослідження процесів витікання газів із сопла.....	57
Лабораторна робота № 10. Дослідження циклу газотурбінної установки з регенерацією теплоти.....	59
Лабораторна робота № 11. Дослідження впливу параметрів пари на показники роботи циклу Ренкіна.....	63
Лабораторна робота № 12. Визначення оптимальної температури проміжного перегріву.....	66
Лабораторна робота № 13. Дослідження циклу повітряної холодильної машини.....	68
Лабораторна робота № 14. Дослідження роботи теплонасосної установки.....	70
Література.....	74
Додатки.....	75

ПЕРЕДМОВА

Загальний зміст і спрямованість лабораторних робіт – дослідження термодинамічних властивостей речовин, закономірностей термодинамічних процесів роботи термодинамічних циклів. Перша частина лабораторних робіт виконується на фізичних моделях, а друга – методом математичного моделювання на ЕОМ.

Виконання лабораторної роботи починається з домашньої підготовки, в процесі якої студент з'ясовує мету і зміст роботи, вивчає або повторює необхідний теоретичний матеріал згідно з рекомендованою літературою, вивчає схему установки, методику проведення дослідів і обробки експериментальних даних, готує звіт і відповідає на контрольні запитання.

При виконанні експериментальних робіт звіт має містити: найменування роботи, її мету, короткий опис дослідної установки і методики вимірювань, журнал спостережень, обробку дослідних даних, необхідний графічний матеріал, висновки.

При виконанні лабораторно-розрахункових робіт на ЕОМ звіт повинен містити: найменування і мету роботи, схему установки і зображення циклу на термодинамічних діаграмах з відповідним позначенням параметрів у характерних точках, математичні формули, необхідні для обчислення циклу (теоретичні основи), вхідні дані, графічну обробку результатів і обґрунтовані висновки.

Перед початком роботи викладачем перевіряється міра готовності студента до виконання роботи. До виконання лабораторної роботи допускаються студенти, які пройшли інструктаж з техніки безпеки, підготували звіт і пройшли співбесіду з викладачем.

Автор вдячна рецензентам за слушні пропозиції та поради в процесі підготовки даного посібника до друку.

І РІВНЯННЯ СТАНУ ІДЕАЛЬНОГО ГАЗУ. ПАРАМЕТРИ ТА ФУНКЦІЇ СТАНУ. ФОРМИ ЕНЕРГООБМІНУ В ТДС

1. 1 Рівняння стану ідеального газу. Параметри стану

Технічна термодинаміка (*technical thermodynamics*) вивчає закономірності взаємного перетворення теплоти й роботи, властивості робочих тіл, що беруть участь у цих перетвореннях.

Термодинамічною системою (ТДС) (*thermodynamic system*) називається сукупність тіл, здатних обмінюватись між собою енергією і речовиною. В ТДС існують два способи енергоперетворень: здійснення **роботи** (*work*) та **теплообмін** (*heat exchange*). ТДС, яка не спроможна обмінюватись енергією в формі теплообміну, називається **адіабатною** (*adiabatic*) або **теплоізолюваною**.

Енергоперетворення в термодинамічних системах здійснюються за допомогою **робочого тіла** (*working body*), яке перебуває в газоподібному стані (ідеальний газ). Якщо силами міжмолекулярної взаємодії і об'ємом молекул газу знехтувати, то такий газ називають **ідеальним** (*ideal*). Сукупність фізичних властивостей ТДС за конкретних умов називають її **термодинамічним станом** (*thermodynamic condition*).

Фізичні величини, значення яких однозначно визначає стан системи, називають **параметрами стану** (*parameters of condition*) (можуть бути безпосередньо виміряні на практиці) або **функціями стану** (*functions of condition*) (визначаються за допомогою параметрів стану).

Рівняння стану ідеального газу було отримане в 1834 р. французьким вченим Д. Клапейроном. Це рівняння однозначно пов'язує між собою параметри стану газу і називається **рівнянням стану ідеального газу** (*equation of condition of the ideal gas*) або **рівнянням Клапейрона**

$$Pv = RT, \tag{1.1}$$

де P – абсолютний тиск (*absolute pressure*),

v – питомий об'єм (*specific volume*),

R – газова стала (*gas constant*),

T – термодинамічна температура (*thermodynamic temperature*).

З рівняння стану ідеального газу $\frac{Pv}{T} = \text{const} = R$. Газова стала R

$\left(\frac{\text{Дж}}{\text{кг} \cdot \text{К}}\right)$ – це постійна величина, яка залежить від природи газу, але не залежить від його стану (тиску, температури); тобто вона є фізичною константою речовини. Таким чином, газова стала має фізичний зміст: це робота, яку виконує 1 кг ідеального газу при зміні його температури на 1К в ізобарному процесі.

Універсальна (молярна) газова стала (*universal gas constant*) для нормальних фізичних умов становить $R_\mu = R \cdot \mu = 8314,4 \left(\frac{\text{Дж}}{\text{кмоль} \cdot \text{К}}\right)$, де μ – молярна маса газу, $\left(\frac{\text{кг}}{\text{кмоль}}\right)$. Фізичний зміст універсальної газової сталої – це робота зміни об'єму, яку виконує 1 кмоль ідеального газу при зміні його температури на 1К в ізобарному процесі.

Реальні гази за властивостями наближаються до ідеальних у разі виконання умов: $P \rightarrow 0$, $v \rightarrow \infty$.

Розглянемо три основні параметри робочого тіла.

Тиск P характеризує силу, що припадає на одиницю площі $P = \frac{N}{F}$ (Па), де N – сила за нормаллю до поверхні, за умови рівномірного розподілу по ній, F – площа поверхні.

Тиск навколишнього середовища називається **барометричним** (*barometric*) P_b і вимірюється за показами барометра. Тиск, що перевищує барометричний, називають **надлишковим** або **манометричним** (*manometric*) P_m і вимірюють за допомогою манометра. Тиск, значення якого менше за барометричний, називається **розрідженням** або **вакуумом** (*vacuum*) $P_{\text{вак}}$ і вимірюється вакуумметром.

Значення абсолютного тиску визначається із співвідношень:

$$P_{\text{абс}} = P_b + P_m \text{ (Па);} \quad P_{\text{абс}} = P_b - P_{\text{вак}} \text{ (Па).} \quad (1.2)$$

Температура T практично визначається як міра внутрішньої середньої кінетичної енергії хаотичного теплового руху молекул речовини.

Питомий об'єм v – це об'єм одиниці маси речовини, який визначається як $v = \frac{V}{M}$ ($\text{м}^3/\text{кг}$). Між питомим об'ємом робочого тіла і його густиною (density) ρ існує співвідношення: $v = \frac{1}{\rho}$.

Якщо всі термодинамічні параметри постійні в часі і однакові в усіх точках системи, то така система називається **рівноважною** (*equilibrium*). Якщо між різними точками в системі існують різниці температур, тисків тощо, то вона називається **нерівноважною** (*nonequilibrium*). Ізольована система з часом завжди приходиться в стан рівноваги і ніколи сама вийти з нього не може.

Термодинамічним процесом (*thermodynamic process*) називають сукупність параметрів стану робочого тіла, що змінюються з часом.

1.2 Функції стану. Форми енергообміну

1.2.1 Внутрішня енергія

Робоче тіло, знаходячись в будь-якому стані, має певний запас внутрішньої енергії. Під **внутрішньою енергією** (*internal energy*) U розуміють всі види енергії, пов'язані з внутрішнім рухом молекул: кінетичну енергію, енергію поступального і обертального руху молекул, потенціальну енергію молекул. Внутрішня енергія ідеального газу не залежить від характеру процесу, а залежить тільки від температури газу і питомого об'єму, отже, є функцією стану: $u = f(v, T)$.

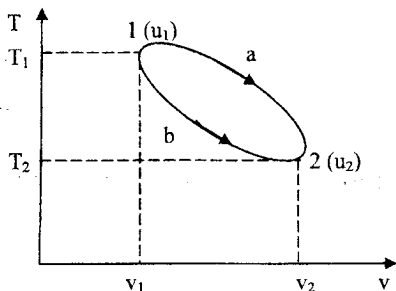

Рисунок 1.1 – Зміна внутрішньої енергії

Кожне тіло має певний запас внутрішньої енергії. В координатах T, v (рис. 1.1) стан в точці 1 відповідає питомій внутрішній енергії u_1 . Якщо тіло переходить в стан u_2 , тоді зміна внутрішньої енергії становитиме

$$\Delta u = u_2 - u_1 \quad (1.3)$$

Зміна внутрішньої енергії в процесах 1–а–2 та 1–b–2 на рис. 1.1 буде однаковою

$$\Delta u = u_2 - u_1 = u(T_2, v_2) - u(T_1, v_1) . \quad (1.4)$$

Якщо робоче тіло повертається в круговому процесі в початковий стан (наприклад, процес 1–а–2–b–1), то зміна внутрішньої енергії дорівнює нулю, тобто

$$\oint du = 0. \quad (1.5)$$

З математичного аналізу відомо, що за умови (1.5) підінтегральний вираз є повним диференціалом функції. Тоді можна записати

$$du = \left(\frac{\partial u}{\partial T} \right)_v dT + \left(\frac{\partial u}{\partial v} \right)_T dv . \quad (1.6)$$

Для ідеальних газів $P \rightarrow 0$ або $v \rightarrow \infty$, тоді

$$du = \left(\frac{\partial u}{\partial T} \right)_v dT = C_v dT, \quad (1.7)$$

де $C_v = \left(\frac{\partial u}{\partial T} \right)_v$, $\left(\frac{\text{кДж}}{\text{кг} \cdot \text{К}} \right)$ – питома теплоємність при сталому об'ємі

або **питома ізохорна теплоємність** (*specific isochoric thermal capacity*).

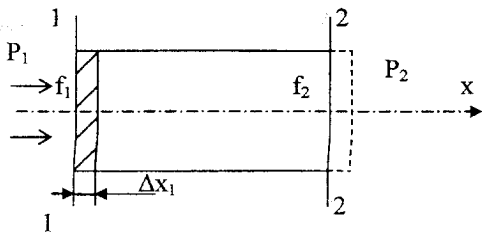
Зміна внутрішньої енергії в будь-якому процесі 1-2

$$\Delta u = \int_{T_1}^{T_2} C_v dT = \int_1^2 C_v dT . \quad (1.8)$$

1.2.2 Ентальпія

Поняття «ентальпія» (*enthalpy*) ввів в термодинаміку Гібс. Воно переважно використовується для характеристики поточних процесів, а його фізичний зміст залежить від конкретних умов.

Розглянемо поняття ентальпії на прикладі найпростішої проточної системи (рис. 1.2). В цій системі зміна кінетичної і потенціальної енергії дорівнює нулю. У вхідний переріз системи з площею f_1 зі сталим тиском P_1 втікає одинична маса речовини. Тоді об'єм повинен зменшуватись на величину $f_1 \cdot \Delta x_1$. При цьому повинна бути виконана деформаційна робота $P_1 \cdot f_1 \cdot \Delta x_1 = P_1 \cdot v_1$.

Аналогічно для витікання одиничної маси об'єм збільшується на величину $f_2 \cdot \Delta x_2$, а робота виштовхування цього об'єму в середовище зі сталим тиском P_2 дорівнюватиме

$$P_2 \cdot f_2 \cdot \Delta x_2 = P_2 \cdot v_2.$$

Рисунок 1.2 – Проточна система

Різницю деформаційних робіт $l_{np} = P_2 \cdot v_2 - P_1 \cdot v_1$ називають **питомою роботою проштовхування** (*specific work of push*) $dl_{np} = d(Pv)$.

Якщо враховувати зміну внутрішньої енергії в системі, то разом з роботою проштовхування зміна енергії в межах системи буде:

$$(u_2 + P_2 v_2) - (u_1 + P_1 v_1) = h_2 - h_1 = \Delta h, \quad (1.9)$$

або в диференціальній формі

$$d(u + Pv) = dh. \quad (1.10)$$

Величину $(u + Pv)$ називають **ентальпією**, яка є сумою внутрішньої енергії системи і потенціальної енергії джерела зовнішнього тиску. Ентальпія є функцією стану $h = f(P, T)$. Аналогічно зміні внутрішньої енергії зміна ентальпії в круговому процесі $\oint dh = 0$.

Тоді можна записати

$$dh = \left(\frac{\partial h}{\partial T} \right)_P dT + \left(\frac{\partial h}{\partial P} \right)_T dP. \quad (1.11)$$

Для ідеальних газів $P \rightarrow 0$, тоді

$$dh = \left(\frac{\partial h}{\partial T} \right)_P dT = C_p dT, \quad (1.12)$$

де $C_p = \left(\frac{\partial h}{\partial T} \right)_P$, $\left(\frac{\text{кДж}}{\text{кг} \cdot \text{К}} \right)$ – питома теплоємність при сталому тиску

або **питома ізобарна теплоємність** (*specific isobaric thermal capacity*).

Зміна ентальпії в будь-якому процесі 1-2 визначається тільки початковим і кінцевим станом тіла і не залежить від характеру процесу

$$\Delta h = \int_{T_1}^{T_2} C_p dT = \int_1^2 C_p dT. \quad (1.13)$$

1.2.3 Робота

Поняття «робота» запозичене з механіки. Питома робота переміщення $dl = F \cdot dx$. Питома робота обертального руху $dl = M \cdot d\phi$, де M – момент сил, ϕ – кутове переміщення. Деформаційна робота $dl = P \cdot dv$. Спостерігається ідентичність формул для визначення елементарної роботи.

Лагранж ввів поняття «узагальненої сили» та «узагальненої координати». Узагальнений вираз для елементарної механічної роботи

$$dl = X_k \cdot dx_k, \quad (1.14)$$

де X_k – узагальнена сила – це рушійна сила процесу;

x_k – узагальнена координата, яка характеризує ефект процесу.

1.2.4 Робота зміни об'єму

Розглянемо закриту просту ТДС, в якій під поршнем перебуває 1 кг ідеального газу (рис. 1.3). Початковий стан – переріз 1–1. Коли тиск P_1 більший за тиск зовнішнього середовища, поршень буде рухатись від положення 1 до положення 2.

Узагальнена сила переміщення $F = P \cdot f$. В процесі переміщення поршня на dx , за умови $f \cdot dx = dv$, виконується елементарна **робота зміни об'єму** (*work of alteration the volume*)

$$dl_v = F \cdot dx = P \cdot dv. \quad (1.15)$$

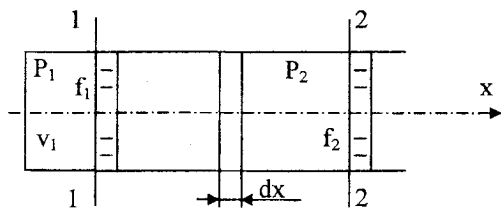

Рисунок 1.3 – Проста ТДС

Сумарна робота газу в процесі 1-2

$$l_v = \int_{v_1}^{v_2} P \cdot v = \int_1^2 P dv. \quad (1.16)$$

Для кругового процесу 1-a-2-b-1 робота зміни об'єму $\oint dl_v \neq 0$ (рис. 1.4). У випадку розширення газу (процес 1-a-2) виконується робота $l_1 = l_{1-a-2}$, яка еквівалентна площі с-1-a-2-d. У випадку стиску газу (процес 2-b-1) виконується робота, $l_2 = l_{2-b-1}$, яка еквівалентна площі d-2-b-1-с. Оскільки $l_1 > l_2$, то робота зміни об'єму є функцією процесу.

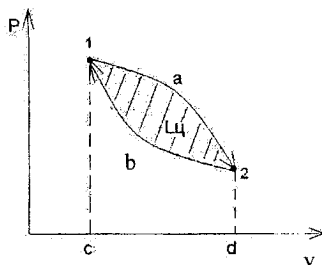

Рисунок 1.4 – Робота зміни об'єму на P-v діаграмі

Для замкненого кругового процесу (циклу) (*cycle*) робота зміни об'єму визначається

$$l_{\text{ц}} = \oint dl_v = \oint P dv \neq 0. \quad (1.17)$$

Графічно ця робота зображується площею, обмеженою замкненою кривою 1-a-2-b-1. Робота циклу додатна, якщо він здійснюється за годинниковою стрілкою (крива роботи розширення розташована вище кривої

стиску). Такий цикл називається **прямим** (*straight cycle*). Якщо цикл здійснюється проти годинникової стрілки, він називається **зворотним** (*reverse cycle*), тоді робота циклу від'ємна (тобто, робота стиску підводиться ззовні).

1.2.5 Робота зміни тиску

В поточному процесі потоком речовини переноситься енергія

$$dh = d(u + Pv) = du + Pdv + vdP. \quad (1.18)$$

Звідси $(-vdP) = du + Pdv - dh = dl_p$ – **робота зміни тиску** (*work of alteration the pressure*). Враховуючи, що зміна ентальпії $dh = du + d(Pv)$, для роботи зміни тиску можна записати

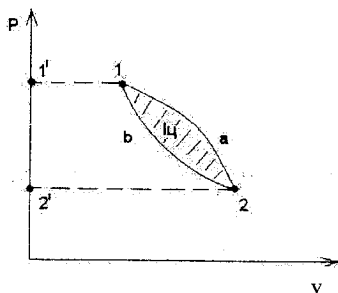
$$dl_p = -vdP = Pdv - d(Pv) = dl_v - d(Pv), \quad (1.19)$$

тобто робота зміни тиску дорівнює різниці робіт зміни об'єму та прогтовхування. Знак «мінус» належить до dP та показує, що потік рухомий, коли є від'ємний градієнт тиску.

Робота зміни тиску в процесі 1-2

$$l_p = -\int_1^2 vdP = \int_1^2 Pdv - \int_1^2 d(Pv) = P_1v_1 + \int_1^2 Pdv - P_2v_2. \quad (1.20)$$

Робота l_p не є роботою робочого тіла (на відміну від l_v). За аналогією з роботою зміни об'єму l_v , робота зміни тиску для кругового процесу

$$l_u = \oint dl_p = \oint (-vdP) \neq 0. \quad (1.21)$$

Графічно ця робота зображується площею, обмеженою замкнутою кривою 1-a-2-b-1 (рис. 1.5).

Рисунок 1.5 – Робота зміни тиску на P-v діаграмі

1.2.6 Теплота

Теплота (*heat*) – кількісна міра теплообміну. Теплообмін відбувається, коли є різниця температур між ТДС та зовнішнім середовищем. Питома кількісна міра теплообміну – питома теплота – пропорційна різниці температур

$$dq = C \cdot dT, \quad (1.22)$$

де C – коефіцієнт пропорційності, який називається **істинною питомою теплоємністю** (*true specific thermal capacity*) і характеризує теплоту, необхідну для підвищення температури одиниці тіла на один градус.

Є різні способи вимірювань одиниці тіла. Тому розрізняють масову C_m , $\left[\frac{\text{Дж}}{\text{кг} \cdot \text{К}} \right]$; об'ємну $C' \left[\frac{\text{Дж}}{\text{м}^3 \cdot \text{К}} \right]$ та мольну C_μ , $\left[\frac{\text{Дж}}{\text{моль} \cdot \text{К}} \right]$ теплоємності; які пов'язані такими співвідношеннями

$$C_m = C_\mu / \mu; \quad C' = C_\mu / 22,4; \quad C' = C_m \cdot \rho. \quad (1.23)$$

Користуються середнім значенням теплоємності в заданому інтервалі температур, оскільки теплоємність залежить від температури.

Питома теплота, яка передається шляхом теплообміну в процесі 1-2

$$q_{1-2} = \int_{T_1}^{T_2} C dT = \int_1^2 C dT. \quad (1.24)$$

Елементарна питома теплота може бути визначена через координату термічної взаємодії – **ентропію** s (*entropy*)

$$dq = T \cdot ds. \quad (1.25)$$

Оскільки $T > 0$, то при підведенні теплоти ($dq > 0$) ентропія зростає, при відведенні – зменшується.

Теплота довільного термодинамічного процесу 1-2

$$q_{1-2} = \int_{T_1}^{T_2} T ds = \int_1^2 T ds . \quad (1.26)$$

Графічне зображення $T = f(S)$ називається тепловою або ентропійною діаграмою процесу (рис. 1.6).

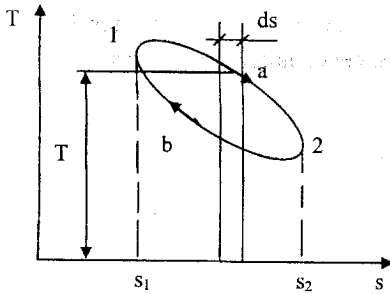

Рисунок 1.6 – Теплова діаграма

Для елементарної зміни ds можна вважати $T = \text{const}$. Елементарна теплота на T - s діаграмі зображується площею прямокутника з основою ds і висотою T . Площа, обмежена кривою 1-2 та віссю абсцис, характеризує підведену або відведену теплоту: підведення теплоти – процес 1-a-2; відведення теплоти – процес 2-b-1.

Різниця між підведеною і відведеною теплою еквівалентна площі циклу 1-a-2-b-1.

Для замкнених процесів $\oint dq \neq 0$; $\oint dS = 0$. Елементарна питома теплота з формули (1.22) та (1.25)

$$dq = T ds = C dT . \quad (1.27)$$

Звідси істинна теплоємність визначається як

$$C = T \left(\frac{\partial s}{\partial T} \right), \quad (1.28)$$

а також теплоємності конкретних процесів:

– ізохорного

$$C_v = T \left(\frac{\partial s}{\partial T} \right)_v, \quad (1.29)$$

– ізобарного

$$C_p = T \left(\frac{\partial s}{\partial T} \right)_p . \quad (1.30)$$

2 ОСНОВНІ ЗАКОНИ ТЕРМОДИНАМІКИ. ЗАМКНЕНІ ТЕРМОДИНАМІЧНІ ПРОЦЕСИ І ЦИКЛИ. ЦИКЛ КАРНО

2.1 Перший закон термодинаміки

Зако́ни термодинаміки – це зако́ни перетворення енергії для ТДС. Енергобаланс між ТДС і зовнішнім середовищем має вигляд

$$du = \sum_1^n \Pi_k dx_k, \quad (2.1)$$

де Π_k – потенціал певної взаємодії;

x_k – координата взаємодії;

n – кількість способів взаємодії (кількість степенів свободи) системи.

Рівняння (2.1) – це закон збереження та перетворення енергії для ТДС, який називається **першим законом термодинаміки** (*first law of thermodynamics*). Його можна сформулювати так: зміна внутрішньої енергії ТДС дорівнює алгебраїчній сумі зовнішніх дій (енергообміну).

Для простих ТДС рівняння (2.1) можна записати

$$du = dq + dl, \quad (2.2)$$

де dq – теплообмін;

dl – будь-яка робота.

Для закритої ТДС рівняння (2.1) приймає вигляд

$$du = dq + dl_v. \quad (2.3)$$

Для проточних (відкритих) ТДС

$$du = dq + dl_p. \quad (2.4)$$

Враховуючи знаки роботи і теплоти, закон збереження енергії для ідеальних газів має вигляд

$$\left. \begin{aligned} dq &= du + dl_v = CdT = C_v dT + PdV \\ dq &= dh + dl_p = CdT = C_p dT - v dP \end{aligned} \right\} \quad (2.5)$$

2.2 Другий закон термодинаміки

Другий закон термодинаміки (*second law of thermodynamics*) по суті сформульований у вигляді принципу необоротності: всі процеси в природі необоротні.

В оборотних процесах і циклах зміна ентропії $ds = 0$, а всі необоротні процеси відбуваються зі збільшенням ентропії ($ds > 0$).

Суть другого закону термодинаміки складається з двох принципів:

- 1) принципу існування ентропії;
- 2) принципу зростання ентропії.

За першим принципом: знищення ентропії неможливо, а її зміна в оборотних процесах дорівнює нулю. За другим принципом – “вироблена” в необоротних процесах ентропія завжди додатна.

У разі підведення теплоти ентропія системи зростає на величину

$$ds = \frac{dq}{T}. \quad (2.6)$$

З формули (2.6) видно, що для однакової кількості теплоти значення ентропії буде тим більшим, чим нижча абсолютна температура. Ентропію можна розглядати як показник якості енергії.

Враховуючи вираз (2.6), загальний вираз першого закону термодинаміки (замість виразу 2.1) можна записати

$$du \leq Tds + dl + \sum_{k=1}^i \Pi_k dx_k, \quad (2.7)$$

де i – кількість взаємодій немеханічного походження.

457358

Для простих ТДС $i = 0$. Тому для закритих і відкритих ТДС з ідеальними газами рівняння (2.7) приймає вигляд

$$\left. \begin{aligned} Tds &\geq du + dl_v = C_v dT + Pdv \text{ (закритих)} \\ Tds &\geq dh + dl_p = C_p dT - vdP \text{ (відкритих)} \end{aligned} \right\} \quad (2.8)$$

Співвідношення (2.8) називають **основними** або **узагальненими рівняннями термодинаміки** (*generalized equations of thermodynamics*).

У співвідношеннях (2.7) та (2.8) знак рівності стосується оборотних процесів, а знак нерівності – необоротних.

Зростання ентропії в реальних процесах характеризує міру необоротності або міру втрати роботоспроможності $\Delta l = T \cdot \Delta s$.

2.3 Перший та другий закони термодинаміки для замкнених процесів

Замкнені або кругові процеси характерні для теплових машин, де робоче тіло здійснює певний цикл, повертаючись в початковий стан.

Зобразимо довільний цикл, який складається з чотирьох послідовних процесів на P-v і T-s діаграмах (рис. 2.1 та 2.2)

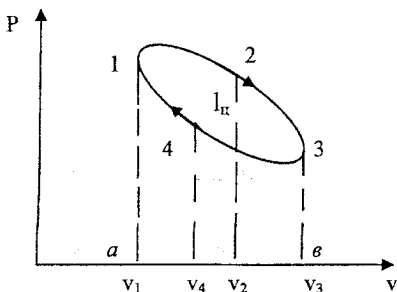

Рисунок 2.1 - Цикл на P-v діаграмі

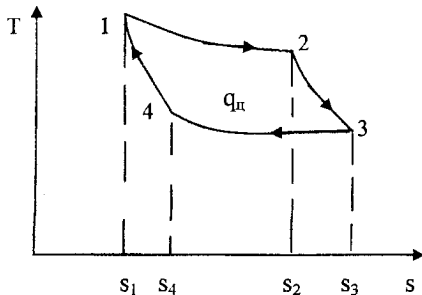

Рисунок 2.2 - Цикл на T-s діаграмі

Із рисунків 2.1 та 2.2 видно, що в процесах 1-2 та 2-3 до робочого тіла підводиться теплота ($ds > 0$) і здійснюється робота розширення ($dv > 0$). В процесах 3-4 і 4-1 теплота відводиться ($ds < 0$) і здійснюється робота стиску ($dv < 0$).

Запишемо перший закон термодинаміки для циклу

$$\left. \begin{aligned} \oint dq &= \oint du + \oint dl_v \\ \oint dq &= \oint dh + \oint dl_p \end{aligned} \right\} \quad (2.9)$$

Але, для замкнених процесів, як видно з (1.5) та (1.11) $\oint du = 0$ та $\oint dh = 0$. В кругових процесах величина сумарної роботи дорівнює сумарній теплоті, яка підводиться і відводиться від робочого тіла.

Тобто

$$\oint dq = \oint dl. \quad (2.10)$$

Сумарна робота і сумарна теплота циклу складатимуть, відповідно

$$\begin{aligned} q_{\text{ц}} &= (\sum q_{\text{доп}} - \sum q_{\text{від}}) = (q_{1-2} + q_{2-3}) - (q_{3-4} + q_{4-1}) > 0, \\ l_{\text{ц}} &= (\sum l_{\text{доп}} - \sum l_{\text{від}}) = (l_{1-2} + l_{2-3}) - (l_{3-4} + l_{4-1}) > 0. \end{aligned}$$

В прямих циклах додатні теплота і робота більші, ніж від'ємні.

Позначивши додатну підведену теплоту q_1 , а від'ємну відведену теплоту q_2 , одержимо вираз теплоти циклу

$$q_{\text{ц}} = l_{\text{ц}} = q_1 - q_2, \quad (2.11)$$

де $l_{\text{ц}}$ – корисна робота, яка виконується в циклі.

В прямих циклах на корисну роботу перетворюється лише певна частина підведеної теплоти.

Ефективність перетворення теплоти на роботу оцінюється **термічним коефіцієнтом корисної дії (ККД) (*thermal efficiency*)**, який являє собою відношення корисної роботи $l_{\text{ц}}$ до підведеної із зовні теплоти

$$\eta_t = \frac{l_{ц}}{q_1} = \frac{(q_1 - q_2)}{q_1} = 1 - \frac{q_2}{q_1} \quad (2.12)$$

Розглянутий цикл можна здійснювати в зворотному напрямку. Тоді робота і теплота в процесах 1-4 і 4-3 будуть додатними, а в процесах 3-2 і 2-1 – від’ємними.

Тоді

$$q_1 = (q_{1-4} + q_{4-3}) < q_2 = (q_{3-2} + q_{2-1}).$$

Отже,

$$q_{ц} = (q_1 - q_2) < 0,$$

в зворотних циклах теплота і робота циклу від’ємні.

Для здійснення зворотного циклу (перенесення теплоти від менш нагрітих тіл до більш нагрітих) необхідно витратити роботу із зовнішнього середовища. Цикли, в яких теплота передається від менш нагрітих до більш нагрітих тіл, називаються **холодильними** (*refrigerator*).

Ефективність холодильних циклів оцінюється холодильним коефіцієнтом

$$\varepsilon = \frac{q_1}{l_{ц}} = \frac{q_1}{(q_1 - q_2)} \quad (2.13)$$

2.4 Цикл Карно

Проаналізуємо цикл Карно (*Carnot cycle*) за допомогою T-s діаграми (рис. 2.3). Є два джерела теплоти: “холодне” з температурою T_2 і “гаряче” з температурою T_1 . Оборотний цикл Карно складається з двох ізотерм 1-2 і 3-4 і двох адіабат 2-3 і 4-1. Адіабатний – це процес без теплообміну: $dq = 0$; $T \neq 0$; отже, $ds = 0$, $s = \text{const}$.

Процес 1-2 — ізотермічне підведення теплоти q_1 . Процес 3-4 — ізотермічне відведення теплоти q_2 . Процес 2-3 — адиабатне розширення (температура від T_1 зменшується до T_2). Процес 4-1 — адиабатний стиск (температура від T_2 зростає до T_1).

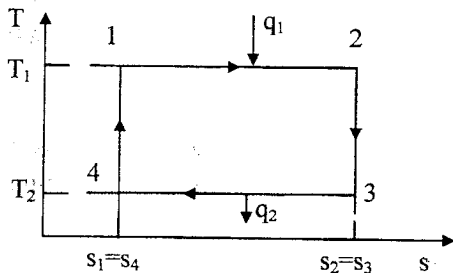

Рисунок 2.3 – Цикл Карно

Термічний ККД циклу Карно

$$\eta_t = 1 - \frac{|q_2|}{q_1} = 1 - \frac{T_2 \cdot |\Delta s_{3-4}|}{(T_1 \cdot |\Delta s_{1-2}|)} = 1 - \frac{T_2}{T_1} \quad (2.14)$$

Із рівняння (2.14) витікає:

- 1) термічний ККД циклу Карно не може дорівнювати одиниці, оскільки $T_1 \neq \infty$ або $T_2 \neq 0$.
- 2) ефективність циклу Карно залежить тільки від температур гарячого і холодного джерела і не залежить від властивостей робочого тіла — це **теорема Карно** (*Carnot theorem*).

Із рівняння (2.14) випливає, що

$$\frac{|q_2|}{|q_1|} = \frac{T_2}{T_1} \quad (2.15)$$

Із рівняння (2.15) видно, що температура тіла змінюється пропорційно підведенню теплоти. Термічний ККД циклу Карно є найбільшим з усіх можливих, оскільки цикл Карно складений з найдосконаліших оборотних процесів.

Для зворотного циклу Карно холодильний коефіцієнт визначається за формулою

$$\varepsilon = \frac{q_1}{(|q_2| - q_1)} = \frac{T_2}{(T_1 - T_2)} \quad (2.16)$$

2 ТЕРМОДИНАМІЧНІ ПРОЦЕСИ ІДЕАЛЬНИХ ГАЗІВ ТА ЇХ АНАЛІЗ

Ідеальні гази – це гази, в яких теплоємності сталі (це справедливо лише для одноатомних газів). Теплоємність інших газів $C = f(T)$, $C \neq f(P, v)$.

Зв'язок між ізобарною та ізохорною теплоємностями визначається за співвідношеннями:

– з рівняння Майєра

$$C_p = C_v + R, \quad (3.1)$$

або

$$\frac{C_p}{C_v} = k, \quad (3.2)$$

де k – коефіцієнт Пуассона або показник адіабати, $k > 1$.

Для одноатомних газів $k = 1,66$; для двоатомних газів $k = 1,4$; для трьохатомних газів $k = 1,33$; для чотирьохатомних газів та більше $k = 1,29$.

Із цих рівнянь можна визначити теплоємності газів:

$$\text{ізохорну } C_v = \frac{R}{k-1} \text{ та ізобарну } C_p = k \cdot C_v = \frac{k \cdot R}{k-1}.$$

3.1 Політропний процес

Політропним (*polytropic*) називається такий процес, в якому теплоємність може приймати довільне, але стале в процесі значення.

Рівняння процесу визначаються з рівнянь першого закону термодинаміки (2.5)

$$\left. \begin{aligned} C_n dT &= C_p dT - v dP \\ C_n dT &= C_v dT - P dv \end{aligned} \right\} \quad (3.3)$$

Звідси

$$n = \frac{C_n - C_p}{C_n - C_v} = -\frac{vdP}{Pdv} = \frac{dl_p}{dl_v}, \quad (3.4)$$

(ліву частину позначимо n , оскільки $C = \text{const}$).

Сталу n називають **показником політропи** (*coefficient of polytrope*), що характеризує співвідношення робіт зміни тиску і зміни об'єму.

Теплоємність політропного процесу

$$C_n = C_v \frac{n - k}{n - 1}. \quad (3.5)$$

Проінтегрувавши (3.4) одержимо:

$$P \cdot v^n = \text{const} \quad \text{або} \quad P^{1/n} \cdot v = \text{const}. \quad (3.6)$$

Формули (3.6) – це рівняння політропного процесу.

З урахуванням рівняння стану, співвідношення між параметрами в процесі 1-2

$$\frac{P_2}{P_1} = \left(\frac{v_1}{v_2}\right)^n; \quad \frac{T_2}{T_1} = \left(\frac{v_1}{v_2}\right)^{n-1}; \quad \frac{T_2}{T_1} = \left(\frac{P_2}{P_1}\right)^{\frac{n-1}{n}}. \quad (3.7)$$

Питома теплота процесу

$$q_{1-2} = \int_1^2 C dT = C_n (T_2 - T_1) = C_v \frac{n - k}{n - 1} (T_2 - T_1). \quad (3.8)$$

Зміна питомих внутрішньої енергії та ентальпії

$$\Delta u = C_v (T_2 - T_1); \quad \Delta h = C_p (T_2 - T_1). \quad (3.9)$$

Питома робота зміни об'єму

$$l_v = q - \Delta u = C_v \frac{n-k}{n-1} (T_2 - T_1) - C_v (T_2 - T_1) = \frac{R}{n-1} (T_1 - T_2). \quad (3.10)$$

Питома робота зміни тиску

$$l_p = n \cdot l_v = \frac{n \cdot R}{n-1} (T_1 - T_2) = \frac{n}{n-1} P_1 \cdot v_1 \left[1 - \left(\frac{P_2}{P_1} \right)^{\frac{n-1}{n}} \right]. \quad (3.11)$$

Питома зміна ентропії

$$\Delta s = s_2 - s_1 = C_v \frac{n-k}{n-1} \ln \left(\frac{T_2}{T_1} \right). \quad (3.12)$$

Зображення політропного процесу в T-s та P-v координатах показано на рис. 3.1 та 3.2.

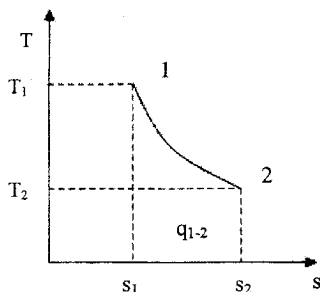

Рисунок 3.1 – Політропний процес в T-s координатах

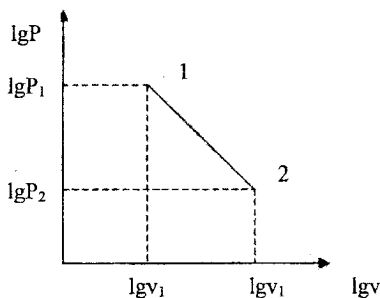

Рисунок 3.2 – Політропний процес в P-v координатах

Позначивши

$$\varphi = \frac{\Delta u}{q} = \frac{n-1}{n-k} \quad \text{та} \quad \psi = 1 - \varphi = \frac{k-1}{k-n}, \quad (3.13)$$

де φ – частка теплоти, що витрачена на зміну внутрішньої енергії;
 ψ – частка теплоти, що витрачена на здійснення роботи;
отримаємо

$$\Delta u = \varphi \cdot q; \quad l_v = \psi \cdot q \quad l_p = n \cdot l_v = n \cdot \psi \cdot q. \quad (3.14)$$

Оскільки показник політропи може приймати довільне значення, то політропний процес – це узагальнений процес, що має окремі випадки.

3.2 Ізохорний процес

В ізохорному процесі $n = \pm\infty$; $v = \text{const}$; $dv = 0$.

Рівняння процесу

$$v = \frac{R \cdot T}{P} = \text{const}; \quad \frac{T}{P} = \text{const}.$$

або за законом Шарля

$$\frac{T_2}{T_1} = \frac{P_2}{P_1}. \quad (3.15)$$

Якщо $dv = 0$, то $Pdv = 0$ і робота зміни об'єму не здійснюється: $l_v = 0$.

Питома теплота процесу

$$q_{1-2} = \Delta u = C_v(T_2 - T_1). \quad (3.16)$$

В ізохорному процесі вся теплота витрачається на зміну внутрішньої енергії, тому $\varphi = 1$; $\psi = 0$.

Питома робота зміни тиску

$$l_p = \int_1^2 -v dP = -v(P_2 - P_1). \quad (3.17)$$

Якщо значення роботи від'ємне, то це означає, що робота підведена ззовні.

Питома зміна ентальпії

$$\Delta h = C_p(T_2 - T_1) = \Delta u + v(P_2 - P_1) = \Delta u + (-l_p). \quad (3.18)$$

Питома зміна ентропії

$$\Delta s = s_2 - s_1 = C_v \ln\left(\frac{T_2}{T_1}\right). \quad (3.19)$$

Зображення ізохорного процесу в P-v та T-s координатах показано на рис. 3.3 та 3.4.

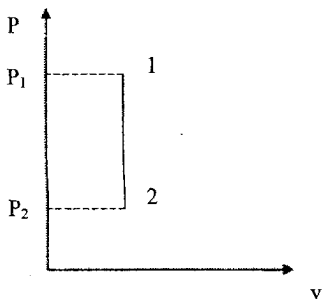

Рисунок 3.3 – Ізохорний процес в P-v координатах

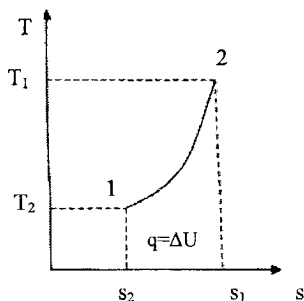

Рисунок 3.4 – Ізохорний процес в T-s координатах

3.3 Ізобарний процес

В ізобарному процесі $n = 0$; $P = \text{const}$; $dP = 0$; $l_p = 0$.

Рівняння процесу описується законом Гей-Люссака

$$\frac{T_2}{T_1} = \frac{v_2}{v_1}. \quad (3.20)$$

Питома теплота процесу

$$q_{1-2} = \Delta h = \int_1^2 C_p dT = C_p (T_2 - T_1) = h_2 - h_1 . \quad (3.21)$$

В ізобарному процесі робота зміни тиску не здійснюється

$$dl_p = -vdP = 0 .$$

Питома робота зміни об'єму

$$l_v = \int_1^2 Pdv = P(v_2 - v_1) = R(T_2 - T_1) . \quad (3.22)$$

Питома зміна внутрішньої енергії

$$\Delta u = C_v (T_2 - T_1) . \quad (3.23)$$

Питома зміна ентропії

$$\Delta s = s_2 - s_1 = C_p \ln \left(\frac{T_2}{T_1} \right) . \quad (3.24)$$

В ізобарному процесі

$$\varphi = \frac{1}{k}; \quad \psi = \frac{k-1}{k} \quad (3.25)$$

Зображення ізобарного процесу в P-v та T-s координатах показано на рис. 3.5 та 3.6.

Оскільки $C_p > C_v$, то для однакової зміни температури ізобара 1-2 розташована нижче ізохори 1-2а на T-s діаграмі (рис. 3.6).

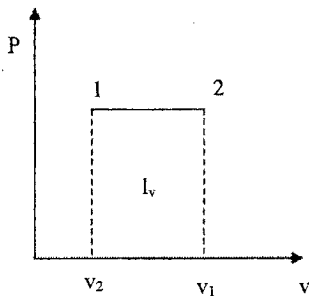

Рисунок 3.5 – Ізобарний процес в P-v координатах

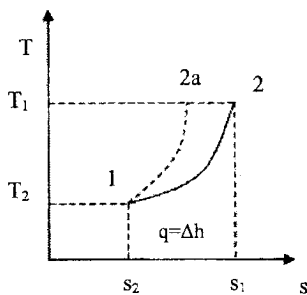

Рисунок 3.6 – Ізобарний процес в T-s координатах

3.4 Ізотермічний процес

В *ізотермічному (isothermal)* процесі $n = 1$; $T = \text{const}$; $dT = 0$; $Pv = RT = \text{const}$. Рівняння процесу $Pv = \text{const}$ або для процесу 1-2 визначається із закону Бойля-Маріотта

$$\frac{P_2}{P_1} = \frac{v_1}{v_2} \quad (3.26)$$

Зміна питомих внутрішньої енергії та ентальпії

$$\Delta u = C_v \cdot \Delta T = 0; \quad \Delta h = C_p \cdot \Delta T = 0. \quad (3.27)$$

З першого закону термодинаміки, в ізотермічному процесі теплота витрачається на виконання роботи

$$dq = dl_v = dl_p. \quad (3.28)$$

Питома теплота процесу

$$q = l_p = l_v = \int_1^2 P dv = \int_1^2 P v \frac{dv}{v} = P v \cdot \ln\left(\frac{v_2}{v_1}\right) = RT \cdot \ln\left(\frac{v_2}{v_1}\right), \quad (3.29)$$

або

$$q = l_p = -\int_1^2 v dP = -\int_1^2 v P \frac{dP}{P} = P v \cdot \ln\left(\frac{P_1}{P_2}\right) = RT \cdot \ln\left(\frac{P_1}{P_2}\right). \quad (3.30)$$

З урахуванням (3.29) та (3.30) можна записати значення питомої теплоти процесу

$$q = RT \cdot \ln\left(\frac{v_2}{v_1}\right) = RT \cdot \ln\left(\frac{P_1}{P_2}\right) = T \cdot (s_2 - s_1). \quad (3.31)$$

Зміна питомої ентропії в процесі

$$\Delta s = \frac{q}{T} = R \cdot \ln\left(\frac{v_2}{v_1}\right) = R \cdot \ln\left(\frac{P_1}{P_2}\right). \quad (3.32)$$

Зображення ізотермічного процесу в P-v та T-s координатах показано на рис. 3.7 та 3.8.

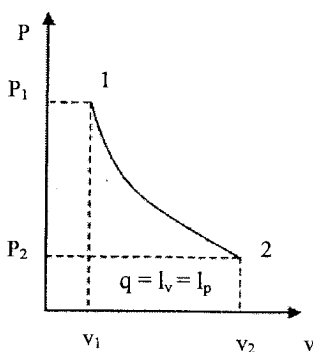

Рисунок 3.7 – Ізотермічний процес в P-v координатах

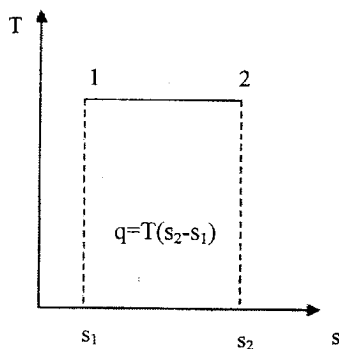

Рисунок 3.8 – Ізотермічний процес в T-s координатах

В ізотермічному процесі

$$\varphi = \frac{\Delta u}{q} = 0; \quad \psi = 1 - \varphi = 1. \quad (3.33)$$

3.5 Адіабатний процес

Адіабатний (*adiabatic*) процес відбувається в теплоізолюваній системі, в якій $dq = Tds = 0$. Оскільки $T \neq 0$, $ds = 0$; $s = \text{const}$ (процес відбувається ізентропійно). Умова $s = \text{const}$ виконується тільки в адіабатних оборотних процесах. Процес відбувається при $n = k$, тоді $C_n = 0$ за (3.4).

Рівняння процесу

$$\frac{P_2}{P_1} = \left(\frac{v_1}{v_2}\right)^k; \quad \frac{T_2}{T_1} = \left(\frac{v_1}{v_2}\right)^{k-1}; \quad \frac{T_2}{T_1} = \left(\frac{P_2}{P_1}\right)^{\frac{k-1}{k}}. \quad (3.34)$$

Якщо $dq = 0$, то з рівняння першого закону термодинаміки отримаємо

$$\begin{aligned} dl_v &= -du = -C_v \cdot dT \\ dl_p &= -dh = -C_p \cdot dT \end{aligned} \quad (3.35)$$

Питома робота зміни об'єму

$$l_v = -\Delta u = -\int_1^2 C_v dT = C_v \cdot (T_1 - T_2) = \frac{R}{k-1} \cdot (T_1 - T_2). \quad (3.36)$$

Питома робота зміни тиску

$$l_p = k \cdot l_v = \frac{k \cdot R}{k-1} \cdot (T_1 - T_2). \quad (3.37)$$

Питома робота зміни тиску в адіабатному процесі

$$l_p^{ad} = -\Delta h = h_1 - h_2 = C_p \cdot (T_1 - T_2) . \quad (3.38)$$

Зображення адіабатного процесу в P-v та T-s координатах показано на рис. 3.9 та 3.10.

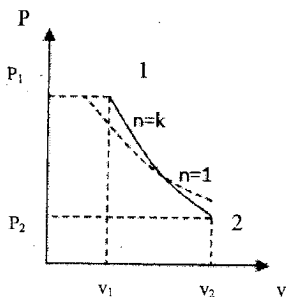

Рисунок 3.9 – Адіабатний процес в P-v координатах

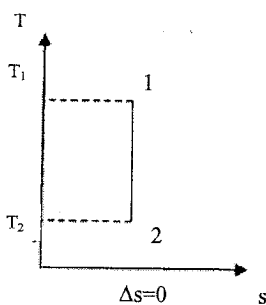

Рисунок 3.10 – Адіабатний процес в T-s координатах

На P-v діаграмі (рис. 3.9) адіабата $n = k$ проходить крутіше ізотерми $n = 1$, оскільки $k > 1$. Для оборотних адіабатних процесів $\Delta s = 0$, для необоротних адіабатних процесів $\Delta s > 0$. За умови $n = k$ значення $\varphi = \infty$, $\psi = -\infty$.

4 ВОДЯНА ПАРА. ПРОЦЕСИ ПАРОУТВОРЕННЯ

Речовина, в залежності від тиску і температури, може існувати в трьох агрегатних станах : твердому, рідкому та газоподібному.

Різні форми існування речовини, які відділені одна від одної поверхнею поділу, називаються **фазами** (*phases*). Речовина також може бути одночасно в двох або трьох станах. Стан, в якому знаходиться в рівновазі тверда, рідка і парова фаза називається потрійною точкою. Перехід речовини з однієї фази в іншу називається фазовим переходом або фазовим перетворенням. Фазовий перехід з твердого стану в рідкий називається плавленням, (зворотний – називається твердінням). Фазовий перехід з твердого в газоподібний стан називається сублімацією, зворотний – десублімацією. Фазовий перехід з рідкого стану в газоподібний називається пароутворенням, зворотний – конденсацією.

Термодинамічні діаграми (P-v, T-s) для реального газу, на відміну від ідеального газу, називаються **фазовими діаграмами** (*phase diagrams*). Процес кипіння починається, коли рідина досягає певної температури, яка називається **температурою кипіння** або **насичення** (*temperature of saturation*). При кипінні $T_n = \text{const}$, оскільки вся теплота, що підводиться, витрачається на випаровування рідини. Тиск, який відповідає температурі насичення, називається **тиском насичення** (*pressure of saturation*).

Двофазна система, яка складається із сухої насиченої пари та рідини, називається **вологою насиченою парою** (*humid saturated steam*). Якщо існує тільки парова фаза, така пара називається **сухою насиченою парою** (*dry saturated steam*). Під час ізобарного підведення теплоти до сухої насиченої пари температура пари перевищує температуру насичення $T > T_n$ і така пара називається **перегрітою** (*superheating*). Фазові переходи здійснюються з виділенням або поглинанням теплоти, яка називається **теплотою фазових перетворень** (*heat of phase transformations*).

Робочим тілом в багатьох теплосилових установках є пара різних речовин. В техніці для здобування пари використовують процес випаровування, який складається з таких ізобарних процесів: підігрівання рідини до температури кипіння (насичення); пароутворення; перегрів пари.

Індексом «'» будемо позначати величини, які відносяться до рідкої фази. Індексом «"» позначаються величини, які відносяться до сухої насиченої пари. Індексом «n» – величини, які відносять до перегрітої пари.

1.1. Теплота фазового переходу або теплота пароутворення

$$r = T_n(s'' - s') = h'' - h' = (u'' - u') + P_1(v'' - v'). \quad (4.1)$$

Для обчислення параметрів вологої пари необхідно визначити масові частки рідини і пари в суміші. Маса суміші (вологої пари) m_x складається із маси рідини m' і маси сухої насиченої пари m'' .

Відношення

$$\frac{m''}{m_x} = \frac{m''}{m' + m''} = x \quad (4.2)$$

називається **мірою сухості пари** і характеризує частку, яку складає маса сухої насиченої пари в суміші. Зрозуміло, що для киплячої рідини $x = 0$, а для сухої насиченої пари $x = 1$.

Параметри вологої пари адитивно складаються з параметрів рідини і сухої насиченої пари

$$\begin{aligned} v_x &= v'(1-x) + v''x = v' + x(v'' - v'), \\ u_x &= u' + x(u'' - u'), \\ h_x &= h' + x(h'' - h') = h' + rx, \\ s_x &= s' + x(s'' - s') = s' + \left(\frac{r}{T_n}\right)x. \end{aligned} \quad (4.3)$$

Теплота, що витрачається на перегрів пари

$$q_n = \bar{C}_{pn}(T_n - T_n) = h_n - h'', \quad (4.4)$$

де $\bar{C}_{pn}$ – середня ізобарна теплоємність пари в процесі.

Зміна ентропії в процесі перегріву пари

$$\Delta s_n = s_n - s'' = \bar{C}_{pn} \ln\left(\frac{T_n}{T_n}\right). \quad (4.5)$$

Внутрішню енергію перегрітої пари можна обчислити за формулою

$$u_n = u'' + q_n - P_1(v_n - v''). \quad (4.6)$$

5 ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕРМОДИНАМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ І ВЛАСТИВОСТЕЙ РЕЧОВИН

ЛАБОРАТОРНА РОБОТА № 1

ТАРУВАННЯ НЕПРОТОЧНОГО КАЛОРИМЕТРА

Мета: визначити теплові втрати і сталу непроточного калориметра.

Схема непроточного калориметра показана на рис. 5.1. Він складається з двох посудин. У внутрішню посудину 1 залита рідина з відомою теплосмністю C_p і масою m_p . В ній розташовані електронагрівник 2 і електромішалка 3. У зовнішню посудину 4 залита вода, маса якої m_v значно більша, ніж маса рідини. Ця посудина відіграє роль своєрідного теплового ізолятора, який призначений для зменшення теплових втрат у навколишнє середовище. При вмиканні нагрівника 2 більша частина теплоти витрачається на нагрів рідини, а менша – на нагрів матеріалу калориметра і втрати в навколишнє середовище.

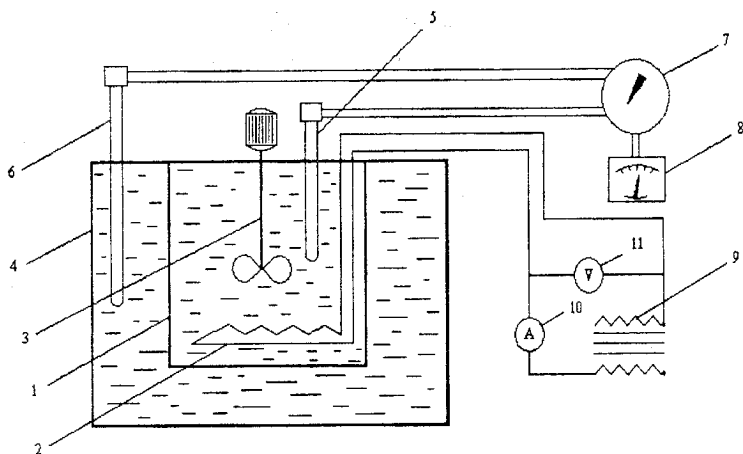

Рисунок 5.1 – Схема непроточного калориметра

Температури рідини і води в посудинах вимірюються термометрами опору 5 і 6, які за допомогою перемикача 7 з'єднані з логометром 8. Поту-

жність нагрівника регулюється трансформатором 9 і контролюється електроприладами 10 і 11.

Експерименти проводять в такій послідовності. До вмикання електронагрівника вимірюються температури рідин в калориметрі, які мають бути однаковими і дорівнювати температурі навколишнього середовища t_{nc} (точка А на рис. 5.2). Після цього вмикають електронагрівник і за допомогою трансформатора 9 встановлюють і підтримують задану сталу потужність $N_{ен}$. Значення температур рідин в процесі нагрівання через рівні проміжки часу записують в журнал спостережень (табл. 5.1).

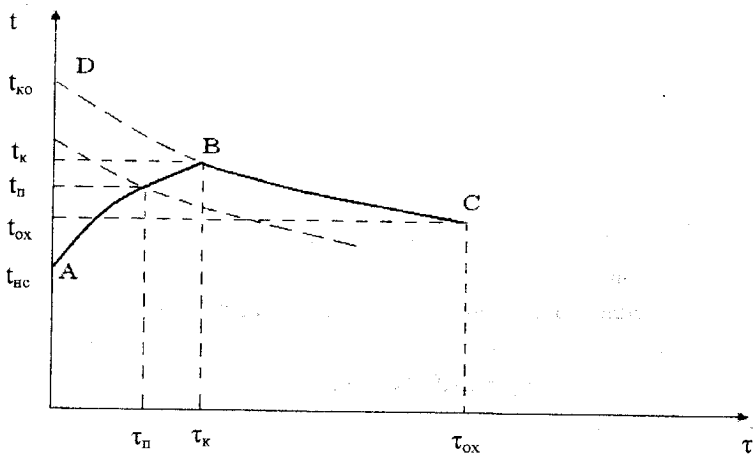

Рисунок 5.2 – Графіки зміни температури рідини в калориметрі

Таблиця 5.1 – Журнал спостережень

Номер досліджу	Величина вимірювань				
	τ, c	$t_p, ^\circ C$	$t_b, ^\circ C$	I, A	U, B
Нагрівання					
1					
2					
3					
Охолодження					
1					
2					
3					

Після досягнення заданої кінцевої температури рідини t_k електронагрівник вимикається і починається процес охолодження калориметра. Зменшення температури рідини в калориметрі через рівні проміжки часу також записують в журнал спостережень до певного її кінцевого значення $t_{ох}$.

За даними спостережень будують графіки зміни температур рідини при нагріванні та охолодженні (рис. 5.2). Якщо б тепло підводилося миттєво, то калориметр не мав би теплових втрат, а температура рідини в калориметрі дорівнювала $t_{ко}$, тобто процес нагрівання відбувався б по лінії AD з подальшим охолодженням рідини по лінії DC. Положення точки D і значення температури $t_{ко}$ визначають за допомогою екстраполяції кривої BC до значення при $\tau = 0$, або за формулою:

$$t_{ко} - t_{нс} = \exp(k \cdot \tau_k), \quad (5.1)$$

де сталу k визначають з цього ж рівняння для будь-якої точки на кривій BC з відомою температурою.

Ясно, що теплові втрати калориметра будуть складати, кДж

$$Q_{вт} = m_p C_p (t_{ко} - t_k) \quad (5.2)$$

Теплота, яка витрачена на підігрівання рідини і води в калориметрі, відповідно, кДж

$$Q_p = m_p C_p (t_k - t_{нс}); \quad (5.3)$$

$$Q_v = m_v C_v (t_{вк} - t_{нс}).$$

де $t_{вк}$ – кінцева температура води.

Теплота електронагрівника за час τ_k , кДж

$$Q_{ен} = N_{ен} \cdot \tau_k = I \cdot U \cdot \tau_k \cdot 10^{-3} \quad (5.4)$$

Стала калориметра, що характеризує витрату теплоти на його нагрівання на один градус, $\frac{\text{кДж}}{\text{К}}$

$$A = \frac{Q_{\text{сн}} - Q_p - Q_v - Q_{\text{вт}}}{t_k - t_{\text{нс}}} \quad (5.5)$$

Аналогічно до викладеного виконують три-чотири обчислення для проміжних температур рідини $t_{\text{п}}$ (див. рис. 5.2) і будують залежності $Q_{\text{вт}} = f(t_p)$, $A = f_1(t_p)$.

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ

1. Яке призначення калориметрів?
2. Для чого здійснюють тарування калориметрів?
3. Яка природа теплових втрат в калориметрі?
4. Що являє собою стала калориметра?
5. Що розуміють під теплоємністю речовини?

ЛАБОРАТОРНА РОБОТА № 2

ВИЗНАЧЕННЯ ІЗОБАРНОЇ ТЕПЛОЄМНОСТІ ПОВІТРЯ

Мета: скласти методику експерименту і визначити ізобарну теплоємність повітря.

Для визначення теплосмності повітря використовують проточний калориметр 3 (рис. 5.3). Для зменшення теплових втрат в навколишнє середовище калориметр ретельно теплоізолюваний.

Усередині калориметра розташований електронагрівник 1, за допомогою якого здійснюється підведення теплоти до потоку повітря. Потужність нагрівника регулюється трансформатором 4 і контролюється електроприладами 5 і 6. Витрата повітря через калориметр забезпечується вентилятором 9. Температури повітря на вході в калориметр і на виході з нього вимірюються за допомогою термопар 10 і 11, які підключені до потенціометра 2.

Витрата повітря вимірюється за допомогою діафрагми 8, яка створює перепад Δh у дифманометрі 7.

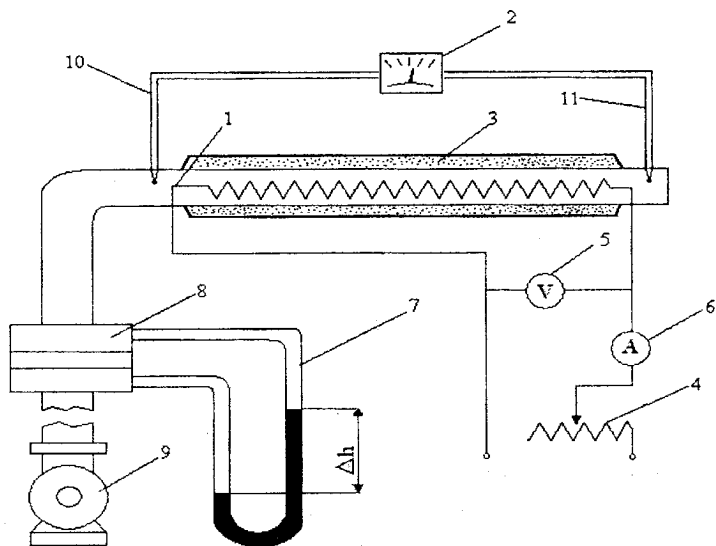

Рисунок 5.3 – Схема проточного калориметра

Об'ємна витрата повітря обчислюється за формулою, $\frac{\text{м}^3}{\text{год}}$:

$$V = 0,0135 \cdot \alpha \cdot d^2 (\Delta h \cdot v_d)^{0,5}, \quad (5.6)$$

де α – коефіцієнт витрати діафрагми;

d – діаметр діафрагми, мм;

Δh – перепад тиску на діафрагмі, мм вод. ст.;

v_d – питомий об'єм повітря за умовами досліду, який дорівнює, $\frac{\text{м}^3}{\text{кг}}$

$$v_d = 0,7734 \cdot \frac{760 \cdot T_d}{293 \cdot B}, \quad (5.7)$$

де V – барометричний тиск, мм рт. ст.;

T_d – абсолютна температура повітря на вході в калориметр, К.

Досліди виконують таким чином. Вмикають вентилятор і встановлюють за допомогою трансформатора вказану викладачем потужність електронагрівника. Показання всіх приладів записують в журнал спостережень (табл. 5.2) лише після досягнення усталеного режиму, який визначається при незмінних показаннях термопар 11. Експерименти проводяться при різних потужностях електронагрівника і різних витратах повітря.

За методикою обробки результатів, розробленою в процесі домашньої підготовки, визначають об'ємну, масову і мольну теплоємність повітря і будують графіки їх залежності від температури. Дослідні дані порівнюють з табличними значеннями теплоємностей і визначають похибку експерименту.

Таблиця 5.2 - Журнал спостережень

Но- мер дос- ліду	Показання електро- приладів		Перепад тиску Δh , мм вод. ст.	Баромет- ричний тиск V , мм рт. ст.	Показання термопар, °С		Різниця темпера- тур Δt , °С
	I, A	U, B			на вході	на ви- ході	
1							
2							
3							
4							
5							

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ

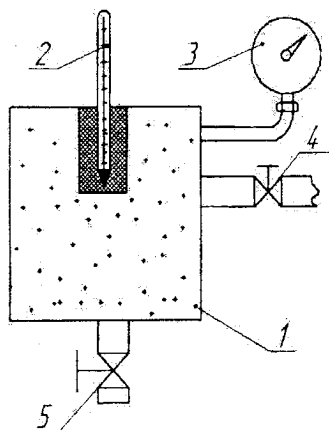
1. Що розуміють під істинною і середньою теплоємностями?
2. Які співвідношення між масовою, об'ємною і мольною теплоємностями?
3. Як відрізняються ізобарна та ізохорна теплоємності?
4. Як теплоємність тіл залежить від температури?
5. Як визначити теплоємність політропного процесу?
6. Яка різниця між ізохорною і об'ємною теплоємностями?
7. В яких випадках політропна теплоємність може бути від'ємною?

ВИЗНАЧЕННЯ ГАЗОВОЇ СТАЛОЇ ПОВІТРЯ

Мета: скласти методику експерименту і визначити газову сталу повітря.

Експериментальна установка складається із циліндричної посудини 1 (рис. 5.4), об'єм якої V визначений попереднім таруванням. В установку може надходити холодне і підігріте повітря від компресора. Температура і тиск повітря вимірюються термометром 2 і манометром 3.

Перед початком досліду закривають випускний вентиль 5. Відкривають впускний вентиль 4 і очікують, доки тиск повітря в посудині не зросте до заданого викладачем значення. Після цього вентиль 4 закривають і записують в журнал спостережень (табл. 5.3) показання термометра і манометра.

Зауважимо, що термометр більш інерційний прилад, ніж манометр. Тому показання термометра треба записувати через певний проміжок часу після встановлення певного тиску в посудині. Виконують кілька дослідів при різних тисках повітря.

Рисунок 5.4 – Схема установки

Таблиця 5.3 – Журнал спостережень

Номер дослідів	Об'єм посудини V , м ³	Тиск P , кгс/см ²	Температура T , К	Питомий об'єм v , м ³ /кг	Газова стала R , $\frac{\text{кДж}}{\text{кг} \cdot \text{К}}$
1					
2					
3					
4					
5					

Питомий об'єм повітря в посудині визначають за (5.7), після чого обчислюють газову сталу.

Середнє значення газової сталої в досліді порівнюють із значенням R , обчисленим за формулою Клапейрона, і визначають похибку.

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ

1. Як записується рівняння стану ідеального газу?
2. За яких умов термодинамічні властивості реальних газів наближаються до властивостей ідеальних газів?
3. Що характеризує газова стала?
4. Чому дорівнює універсальна газова стала?
5. Як визначити теплоємності за допомогою газової сталої?

ЛАБОРАТОРНА РОБОТА № 4

ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІНИ ЕНТРОПІЇ В ПРОЦЕСІ ТЕПЛООБМІНУ

Мета: дослідити закономірності зміни ентропії в процесі теплообміну.

Експериментальна установка являє собою тонкостінну металеву посудину 1 (рис. 5.5), яка містить рідину масою m_p з теплоємністю C_p . Вона обладнана електронагрівником 2 і лабораторним термометром 3. Дослід проводять таким чином. Вмикають електронагрівник і нагрівають рідину до заданої температури T_b , яка є вхідною для дослідів. Після цього електронагрівник вимикають і починають фіксувати поточні значення температур рідини $T_p(\tau)$ через певні проміжки часу. Зауважимо, що на першому етапі охолодження рідини її температура змінюється більш інтенсивно, оскільки різниця температур між рідиною і навколишнім середовищем $\Delta T = T_p(\tau) - T_0$ має більші значення (рис. 5.6). Відповідно до цього в навколишнє середовище передається більша кількість теплоти, що зумовлює більш швидкий темп остигання рідини на початку дослідів. У міру остигання температура рідини асимптотично наближається до температури навколишнього середовища T_0 .

Термічна рівновага досягається за великий період часу ($\tau \rightarrow \infty$). Тому на початковій стадії вимірювань температури рідини $T_p(\tau)$ інтервал вимірювань має бути значно меншим, ніж на кінцевій. Результати вимірювань заносять в журнал спостережень (табл. 5.4).

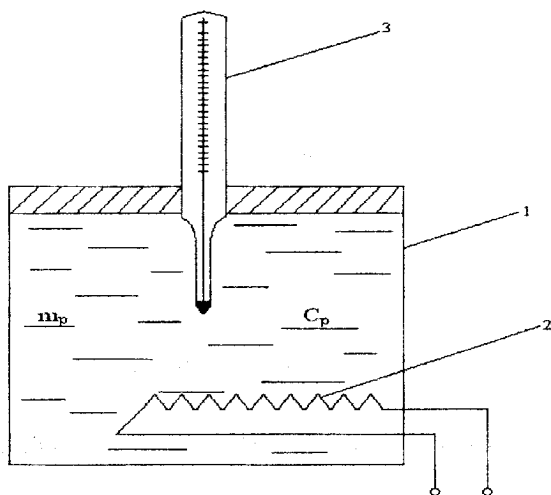

Рисунок 5.5 – Схема експериментальної установки

Таблиця 5.4 – Журнал спостережень

τ , хв.										
T_p , К										

Обробка результатів

За даними вимірювань будують температурний графік остигання рідини $T_p = f(\tau)$ (рис. 5.6). Обчислення змін ентропії рідини і навколишнього середовища здійснюється на підставі узагальненого рівняння термодинаміки

$$TdS = dQ = dU + dL. \quad (5.8)$$

Оскільки в даній системі робота не виконується, то разом з теплою в навколишнє середовище переноситься ентропія, значення якої відповідає зменшенню внутрішньої енергії рідини, тобто

$$dS_p = \frac{dQ_p}{T_p} = -\frac{dU_p}{T_p} = m_p C_p \frac{dT_p}{T_p}. \quad (5.9)$$

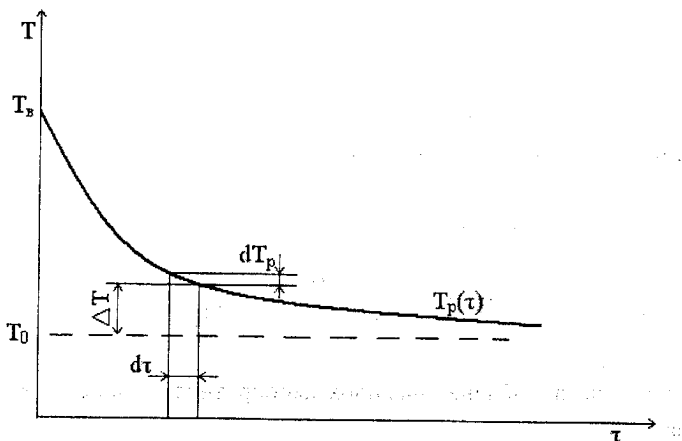

Рисунок 5.6 – Залежність температури рідини від часу

При цьому ентропія навколишнього середовища має зростати на величину

$$dS_0 = \frac{dU_0}{T_0} = \frac{dQ_p}{T_0} = m_p C_p \frac{dT_p}{T_0}. \quad (5.10)$$

Відзначимо, що зміна ентропії навколишнього середовища враховує також перенесення ентропії, виробленої в стінках посудини. Інтегрування (5.9) і (5.10) в межах від $\tau = 0$ при $T = T_b$ до τ при $T = T_p(\tau)$ дає:

$$S_p(\tau) = S_p(0) + m_p C_p \ln \left[\frac{T(\tau)}{T_b} \right], \quad (5.11)$$

$$S_0(\tau) = S_0(0) + m_p C_p \left[\frac{T_B - T(\tau)}{T_0} \right]. \quad (5.12)$$

Якщо прийняти, що $S_0(0) = 0$ і $S_p(\infty) = 0$, то зрозуміло, що при $\tau \rightarrow \infty$
 $T = T_0$ і

$$S_p(0) = m_p C_p \ln \left[\frac{T_B}{T_0} \right]. \quad (5.13)$$

Ентропія термодинамічної системи, утвореної посудиною з рідиною і навколишнім середовищем, дорівнюватиме:

$$S(\tau) = S_0(\tau) + S_p(\tau) = S_0(0) + S_p(0) + m_p C_p \left\{ \frac{[T_B - T(\tau)]}{T_0} - \ln \left[\frac{T_B}{T(\tau)} \right] \right\}. \quad (5.14)$$

Ентропія, що вироблена внаслідок необоротності процесу теплообміну, складатиме

$$S_{\text{но}}(\tau) = S(\tau) - S_0(\tau) = m_p C_p \left\{ \frac{[T_B - T(\tau)]}{T_0} - \ln \left[\frac{T_B}{T(\tau)} \right] \right\}. \quad (5.15)$$

Граничне значення $S_{\text{но}}(\tau)$ у стані рівноваги визначається за формулою:

$$S_{\text{но}}^{\text{гр}} = m_p C_p \left[\frac{T_B - T_0}{\ln \left(\frac{T_B}{T_0} \right)} \right]. \quad (5.16)$$

Користуючись дослідною залежністю $T_p = f(\tau)$, для кількох (7...8) значень τ за формулами (5.11) – (5.16) обчислюють відповідні поточні значення ентропії і будують залежності, які показані на рис. 5.7.

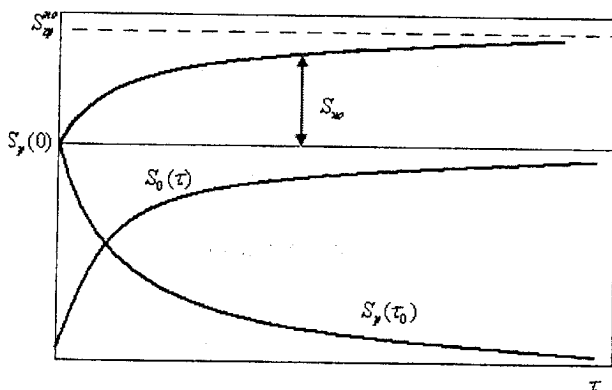

Рисунок 5.7 – Залежності ентропії від часу

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ

1. Чи є розглянута в роботі термодинамічна система адіабатною?
2. З теорії теплообміну відомо, що теплота, котра передається за час dt , дорівнює $dQ = k(T_p - T_0)dt$. Який вигляд буде мати вираз для ентропії, що виробляється в процесі необоротного теплообміну за час dt ?
3. Чи можливо зменшення ентропії адіабатної системи?
4. Внаслідок чого виникає вироблення ентропії в процесах теплообміну?
5. Як залежить необоротне зростання ентропії від температур T_p і T_0 ?

ЛАБОРАТОРНА РОБОТА № 5

ІЗОХОРНЕ НАГРІВАННЯ ВОДИ І ВОДЯНОЇ ПАРИ

Мета: експериментально визначити залежність температури насичення води від тиску, скласти методику обробки дослідних даних, визначити параметри насиченої пари.

Принципова схема дослідної установки показана на рис. 5.8. Товстостінна посудина 1 з відомим об'єм V , в яку залита дистильована вода, що обігривається електронагрівником 5. Потужність нагрівника регулюється трансформатором 6. При нагріванні вода у посудині закипає. Температура насичення фіксується термопарою 3 і мілівольтметром 4, а тиск – манометром 2. Посудина добре теплоізолювана шаром ізоляції 7. При ізохорному нагріванні маса суміші (води і водяної пари) залишається сталою.

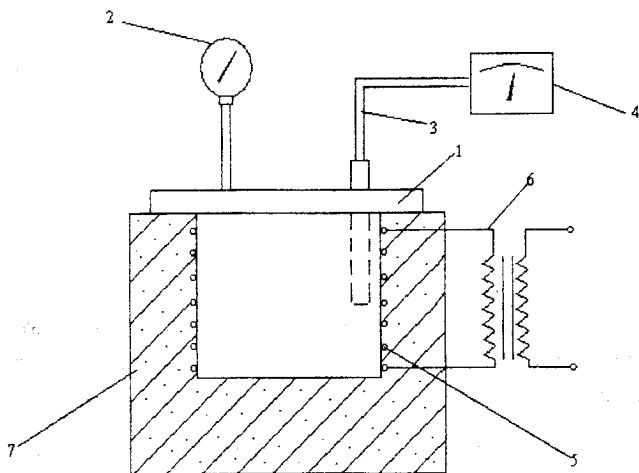

Рисунок 5.8 – Схема експериментальної установки

В ході дослідів доцільно записувати показання приладів при рівноважних станах в посудині, але проведення таких дослідів дуже тривале. Тому зручно здійснювати безперервне, але дуже повільне нагрівання і записувати показання тиску і температури через рівні проміжки підвищення тиску. Результати вимірювань записують в журнал спостережень (табл. 5.5).

Результати вимірювань P_H і T_H наносять на завчасно підготовлену діаграму $P_H = f(T_H)$, яку будують за табличними даними. Для дослідних точок визначають міру відхилення від табличної кривої насичення. Для точок, що найбільш збігаються з табличними даними, визначають питомий об'єм, масу води в посудині та міру сухості пари. Далі залежність

$P_H = f(T_H)$ будують в координатах $\lg(P_H) = f\left(\frac{1}{T_H}\right)$, яка усереднюється прямою лінією

$$\lg(P_H) = A - \frac{B}{T_H}. \quad (5.17)$$

За даними дослідів визначають сталі А і В, тобто визначають рівняння кривої насичення для дослідженого інтервалу зміни параметрів. Для однієї з точок на кривій насичення визначають значення теплоти пароутворення за рівнянням Клапейрона-Клаузіуса і порівнюють його з табличними даними.

Таблиця 5.5 – Журнал спостережень

Дослід	Тиск за манометром $P_M, \frac{\text{кгс}}{\text{см}^2}$	Абсолютний тиск, $P_H, \text{бар}$	Температура насичення $t_H, ^\circ\text{C}$	Табличне значення температури $t_H^T, ^\circ\text{C}$	Питомий об'єм $v, \frac{\text{м}^3}{\text{кг}}$	Міра сухості x
1						
2						
3						
4						
5						
6						
7						

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ

1. Що розуміють під станами насиченої, сухої насиченої і перегрітої пари?
2. Як визначаються параметри насиченої пари?
3. Що називають теплотою пароутворення, яка її фізична суть?
4. В чому полягає суть рівняння Клапейрона-Клаузіуса?

ВИЗНАЧЕННЯ ПАРАМЕТРІВ СТАНУ ВОЛОГОГО ПОВІТРЯ

Мета: за допомогою показань аспіраційного психрометра визначити параметри стану вологого повітря.

Лабораторна установка складається з психрометра, вентилятора і барометра-анероїда. Психрометр являє собою два однакових термометри, які закріплені в спеціальній оправі. Головки термометрів захищені екранами. Резервуар одного з термометрів, загорнутого бавовняною тканиною, змочується дистильованою водою.

Дослід виконується в такій послідовності. Визначається і записується в журнал спостережень (табл. 5.6) барометричний тиск. Перевіряється наявність води в резервуарі мокрого термометра. Вмикається вентилятор і через 5 хвилин знімаються показання обох термометрів, які записуються в журнал спостережень. Після запису 5...6 показань вимірювання закінчуються, а вентилятор вимикається.

Обробка результатів

Результати вимірювань усереднюються. За усередненими даними визначається відносна вологість повітря (психрометрична формула):

$$\varphi = \frac{P_H^M}{P_H^C} - 712,6 \frac{B}{P_H^C} \Delta t \cdot 10^{-6}, \quad (5.18)$$

де P_H^M , P_H^C – тиск насичення при температурі мокрого і сухого термометра, відповідно, Па;

B – барометричний тиск, Па.

Парціальний тиск пари у вологому повітрі, Па:

$$P_H = \varphi \cdot P_H^C. \quad (5.19)$$

Вологовміст повітря, $\frac{\Gamma}{\text{кг}}$

$$d = \frac{622 \cdot \phi \cdot P_H^c}{P - \phi \cdot P_H^c} \quad (5.20)$$

Таблиця 5.6 – Журнал спостережень

Дослід	Барометричний тиск В, Па	Температури, °С		Різниця температур Δt , °С
		сухого термометра t_c	мокрого термометра t_m	
1				
2				
3				
4				
5				
6				
Середні значення				

Абсолютна вологість повітря, $\frac{\text{кг}}{\text{м}^3}$:

$$\rho_{\text{пв}} = \frac{P_{\text{п}}}{R_{\text{пв}} \cdot T_c}, \quad (5.21)$$

де $R_{\text{пв}}$ – газова стала повітря, $\frac{\text{Дж}}{\text{кг} \cdot \text{К}}$ (див. лаб. роб. № 3).

Ентальпія вологого повітря, $\frac{\text{Дж}}{\text{кг}}$:

$$h = C_p^c \cdot t_c + (2500 + C_p^n \cdot t_c) \cdot d, \quad (5.22)$$

де $C_p^c = 1 \frac{\text{Дж}}{\text{кг} \cdot \text{К}}$ – теплоємність сухого повітря;

t_c – температура сухого термометра, °С;

$C_p^{\text{п}} = 1,93 \frac{\text{Дж}}{\text{кг} \cdot \text{К}}$ – теплоємність перегрітої пари.

Густина вологого повітря, $\frac{\text{кг}}{\text{м}^3}$:

$$\rho_{\text{вл}} = \frac{B \cdot (1 + d)}{(0,622 + d) \cdot R_{\text{пв}} \cdot T_c}, \quad (5.23)$$

або

$$\rho_{\text{вл}} = \rho_{\text{сп}} \frac{1 + d}{1 + 1,61 \cdot d}, \quad (5.24)$$

де $\rho_{\text{сп}}$ – густина сухого повітря, $\frac{\text{кг}}{\text{м}^3}$.

Отримані результати порівнюються з результатами, визначеними за допомогою h-d діаграми.

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ

1. Що розуміють під насиченим і ненасиченим вологим повітрям?
2. Що розуміють під абсолютною і відносною вологістю повітря?
3. Який зв'язок існує між вологовмістом і відносною вологістю повітря?
4. Що являє собою температура вологого термометра?
5. Що розуміють під температурою точки роси?
6. Як впливає вологовміст на густину повітря?

ЛАБОРАТОРНА РОБОТА № 7

ДОСЛІДЖЕННЯ ВИТІКАННЯ ПОВІТРЯ ІЗ ЗВУЖЕНОГО СОПЛА

Мета: експериментально визначити залежність швидкості і витрати повітря від тиску за соплом; визначити коефіцієнти швидкості і витрати.

Схема експериментальної установки наведена на рис. 5.9. Стиснуте повітря з лінії 1 через вентиль 2 надходить в установку, яка складається з діафрагми 3 і дифманометра 4 для вимірювань витрат повітря. Після діафрагми повітря прямує в камеру 5, де розташоване звужене сопло 6. Тиск повітря перед соплом і за ним вимірюється манометрами 7 і 8, а температури – термометрами 9 і 10. Витрата повітря і його тиск регулюються вентилями 2 і 11.

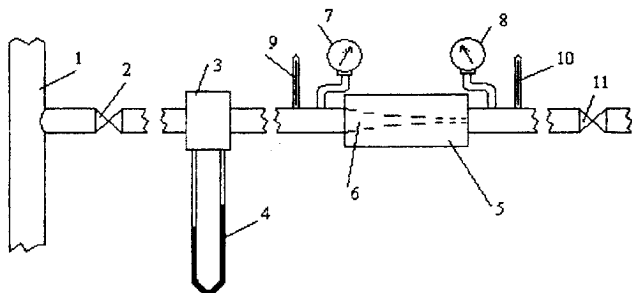

Рисунок 5.9 – Схема дослідної установки

Дослід проводять таким чином. Повністю відкривають вентиль 11, після чого повільно відкривають вентиль 2. Встановлюють заданий тиск перед соплом і підтримують його сталим за допомогою вентиля 11. Записують показання приладів в журнал спостережень (табл. 5.7). Дослід повторюють при іншому тиску перед соплом і за ним.

Таблиця 5.7 – Журнал спостережень

Дослід	Барометричний тиск В, мм рт. ст.	Перепад тиску на діафрагмі Δh , атм.	Тиск, атм.		Температура, °С	
			перед соплом, P_1	за соплом, P_2	перед соплом, t_1	за соплом, t_2
1						
2						
3						
4						
5						

Міра розширення при витіканні

$$\beta = \frac{P_{2a}}{P_{1a}} \quad (5.25)$$

де P_{1a} , P_{2a} – абсолютний тиск перед і за соплом, відповідно.

Витрата повітря, $\frac{\text{кг}}{\text{с}}$:

$$G_{\text{п}} = 1,655 \cdot 10^{-5} \cdot \alpha \cdot d^2 [(\Delta P \cdot 750 + B) \cdot v_1]^{0,5}, \quad (5.26)$$

де d – діаметр діафрагми, мм;

ΔP – перепад на діафрагмі, бар;

B – барометричний тиск, мм рт. ст.;

v_1 – питомий об'єм повітря, $\frac{\text{м}^3}{\text{кг}}$, який визначаємо з рівняння стану

при параметрах P_1 , T_1 ; інші позначення (див. формулу (5.6)).

Швидкість повітря в мінімальному перерізі сопла, $\frac{\text{м}}{\text{с}}$:

$$C_{\text{п}} = \frac{4G_{\text{п}} \cdot v_{\text{п}}}{\pi \cdot d_c^2}, \quad (5.27)$$

де d_c – діаметр сопла, м.

Теоретична швидкість витікання, $\frac{\text{м}}{\text{с}}$:

$$C_t = \left(\frac{2k \cdot P_1 \cdot v_1 (1 - \beta^m)}{k - 1} \right)^{0,5}, \quad (5.28)$$

де $m = \frac{k-1}{k}$; k – показник адіабати для повітря.

Теоретична витрата повітря, $\frac{\text{кг}}{\text{с}}$:

$$G_t = \frac{C_t \cdot \pi \cdot d_c^2 \cdot v_2}{4}, \quad (5.29)$$

де v_2 – питомий об'єм, який визначається з рівняння стану при параметрах P_2 і T_2 .

Швидкісний коефіцієнт ϕ і коефіцієнт витрати μ :

$$\phi = \frac{C_{п.}}{C_t}; \quad \mu = \frac{G_{п.}}{G_t}. \quad (5.30)$$

За даними експериментів будують залежності $G_{п.} = f(\beta)$ і $C_{п.} = f_1(\beta)$, із яких визначають значення $\beta_{кр}$ і порівнюють із табличним.

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ

1. Які основні особливості процесу витікання газів?
2. Що розуміють під критичними параметрами, чому дорівнює критична швидкість витікання?
3. Чому у звуженому каналі не можна досягнути критичної швидкості?
4. Від яких величин залежить значення $\beta_{кр}$ для газів?
5. Як змінюється температура газу в процесі витікання?
6. Як можна досягти надзвукових швидкостей при витіканні?

6 ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕРМОДИНАМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ МЕТОДОМ МАТЕМАТИЧНОГО МОДЕЛЮВАННЯ

Дослідження термодинамічних циклів теплових машин є основною задачею технічної термодинаміки. Однак виконати докладне дослідження циклу, визначити його основні характеристики при зміні окремих параметрів у реальній установці практично неможливо. Тому замість натурних випробувань доцільно провести дослідження на математичних моделях, які реалізуються за допомогою ЕОМ.

ЛАБОРАТОРНА РОБОТА № 8

ДОСЛІДЖЕННЯ ЦИКЛІВ КОМПРЕСОРА

Мета: дослідити показники роботи адіабатного, політропного та ізотермічного компресора. Визначити, який компресор є більш оптимальним. Побудувати графіки подачі, питомої роботи, потужності компресорів в залежності від міри підвищення тиску. Зробити загальні висновки по роботі.

Дослідження циклів компресора проводиться з використанням програми "Компресор" в середовищі Excel (рис. 6.1 та 6.2).

Початкові дані до програми розрахунків компресора за варіантами зведені в таблиці 6.1. Початкове значення міри підвищення тиску $V_0 = 2$.

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ

1. Що називають об'ємним ККД поршневого компресора та як він визначається?
2. Що називають відносним об'ємом шкідливого простору та як він впливає на ефективність роботи компресора?
3. Як визначається теоретична об'ємна продуктивність компресора?
4. Як визначити теоретичну потужність компресора?
5. Який компресор і чому є більш ефективним: адіабатний, ізотермічний чи політропний?
6. Для чого здійснюють охолодження компресорів?

Таблиця 6.1 - Початкові дані до програми розрахунків компресора

Варіант	Молекулярна маса M, кг/кмоль	Коефіцієнт Пуассона K	Діаметр поршня D, м	Хід поршня S, м	Кількість обертів вала A, 1/c	Об'ємний ККД E	Початковий тиск P ₁ , бар	Початкова температура T, К	Показник політропи NI	Відносний об'єм шкід- ливого простору SG
1	32	1,4	0,25	0,20	16	0,82	1,00	288	1,22	0,05
2	44	1,33	0,24	0,21	10	0,83	0,98	290	1,23	0,045
3	29	1,4	0,23	0,20	11	0,84	0,99	293	1,24	0,055
4	28	1,4	0,22	0,15	12	0,85	1,01	289	1,21	0,05
5	44	1,33	0,20	0,15	13	0,86	1,02	290	1,20	0,043
6	32	1,33	0,21	0,15	14	0,845	0,985	291	1,24	0,044
7	28	1,4	0,22	0,16	15	0,855	0,995	292	1,22	0,053
8	29	1,4	0,23	0,17	9	0,835	1,013	288	1,23	0,054
9	32	1,4	0,24	0,18	8	0,825	1,005	289	1,21	0,051
10	29	1,4	0,25	0,19	10	0,83	0,987	290	1,24	0,052
11	28	1,4	0,22	0,15	15	0,84	0,997	291	1,22	0,045

Таблиця 6.2 - Початкові дані до програми розрахунків сопла

Варіант	Молекулярна маса M , кг/кмоль	Показник адіабати K	Початкові параметри газу		Витрата газу G , кг/с	Швидкісний кофіцієнт Φ	Кінцевий тиск газу за соплом P_2 , кПа
			P_1 , кПа	T_1 , К			
1	44	1,33	1000	373	2	0,7	300
2	29	1,4	2000	523	3	0,8	400
3	28	1,4	6000	1020	4	0,6	500
4	44	1,33	5000	1000	5	0,7	300
5	32	1,33	5500	600	6	0,8	200
6	28	1,4	4500	1200	7	0,6	250
7	29	1,4	5700	560	2	0,7	300
8	32	1,4	5100	510	3	0,8	400
9	29	1,4	1200	300	4	0,6	350
10	28	1,4	5200	560	5	0,7	450

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ

1. Які основні особливості процесу витікання газів?
2. Що розуміють під критичними параметрами, чому дорівнює критична швидкість витікання?
3. Чому у звуженому каналі не можна досягнути критичної швидкості?
4. Від яких величин залежить значення $\beta_{кр}$ для газів?
5. Як змінюється температура газу в процесі витікання?
6. Як можна досягти надзвукових швидкостей при витіканні?

ЛАБОРАТОРНА РОБОТА № 10

ДОСЛІДЖЕННЯ ЦИКЛУ ГАЗОТУРБІННОЇ УСТАНОВКИ З РЕГЕНЕРАЦІЄЮ ТЕПЛОТИ

Мета: дослідити вплив параметрів в камері згорання (міри підвищення тиску і температури), а також міри регенерації на показники роботи газотурбінної установки (ГТУ).

Принципова схема ГТУ зображена на рис. 6.4, а її цикл – на рис. 6.5. Установа складається з компресорів низького 1 і високого 2 тиску, камер згорання 3 і 4, циліндрів газової турбіни 5 і 6, охолодника повітря 8, регенеративного повітропідігрівника 9 і електрогенератора 7.

Цикл ГТУ наближений до реального, тому процеси стиску і розширення обчислюються з урахуванням ККД компресора і турбіни. З принципами роботи ГТУ і методами її розрахунків треба ознайомитись в процесі домашньої підготовки до роботи. Вхідні дані видаються викладачем індивідуально. В процесі досліджень варіюються значення міри підвищення тиску в компресорі В і міри регенерації S.

За результатами розрахунків будуються залежності основних показників роботи ГТУ від змінних величин і визначається їх вплив на економічність роботи, робляться обґрунтовані висновки.

Дослідження циклу ГТУ з регенерацією теплоти проводиться з використанням програми "Дослідження циклу ГТУ" в середовищі Excel (рис. 6.6).

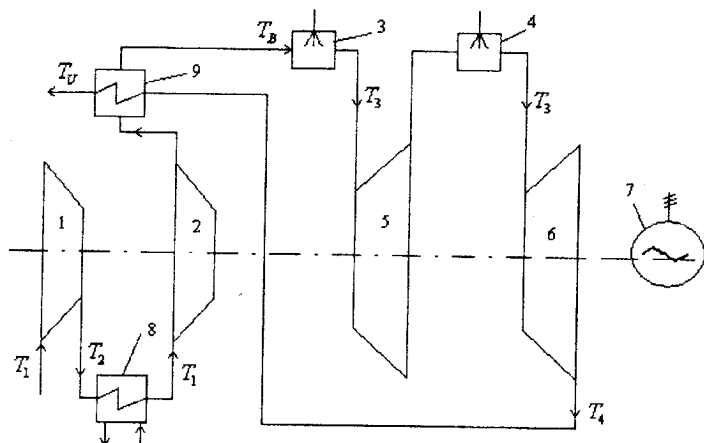

Рисунок 6.4 - Схема ГТУ з міжступінчастим стиском і розширенням та регенерацією

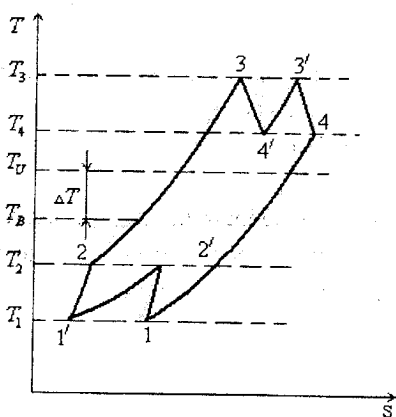

Рисунок 6.5 - Цикл ГТУ за схемою з рис. 6.4

Початкові дані до програми розрахунків ГТУ за варіантами зведені в таблиці 6.3. Показник адіабати повітря $K_1 = 1,4$. Початкова міра підвищення тиску $B = 2$.

Таблиця 6.3 - Початкові дані до програми розрахунків ГТУ з регенерацією

Варіант	Тиск повітря перед компресором P_1 , бар	Температура повітря перед компресором T_1 , К	Електрична потужність ГТУ N , МВт	ККД турбіни E_2	ККД компресора E_1	Температура перед турбіною T_3 , К	Кінцевий тиск за турбіною P , бар	Показник адіабати газів K_2
1	1,00	290	10	0,87	0,85	1273	1,2	1,66
2	0,98	288	12	0,86	0,85	1173	1,22	1,33
3	0,99	293	16	0,85	0,855	1223	1,25	1,29
4	1,01	289	21	0,87	0,855	1244	1,15	1,33
5	1,02	298	26	0,86	0,85	1323	1,21	1,66
6	0,985	296	29	0,85	0,84	1373	1,23	1,33
7	0,995	294	35	0,87	0,84	1423	1,27	1,29
8	1,013	292	2,6	0,86	0,85	1573	1,17	1,33
9	1,005	289	4	0,85	0,845	1443	1,19	1,66
10	0,987	291	1,8	0,87	0,855	1393	1,2	1,33
11	0,997	287	1,2	0,86	0,84	1193	1,23	1,29
12	1,00	295	3,4	0,85	0,85	1293	1,22	1,33
13	0,98	297	7	0,87	0,845	1343	1,21	1,66
14	0,99	298	4	0,86	0,85	1323	1,18	1,33

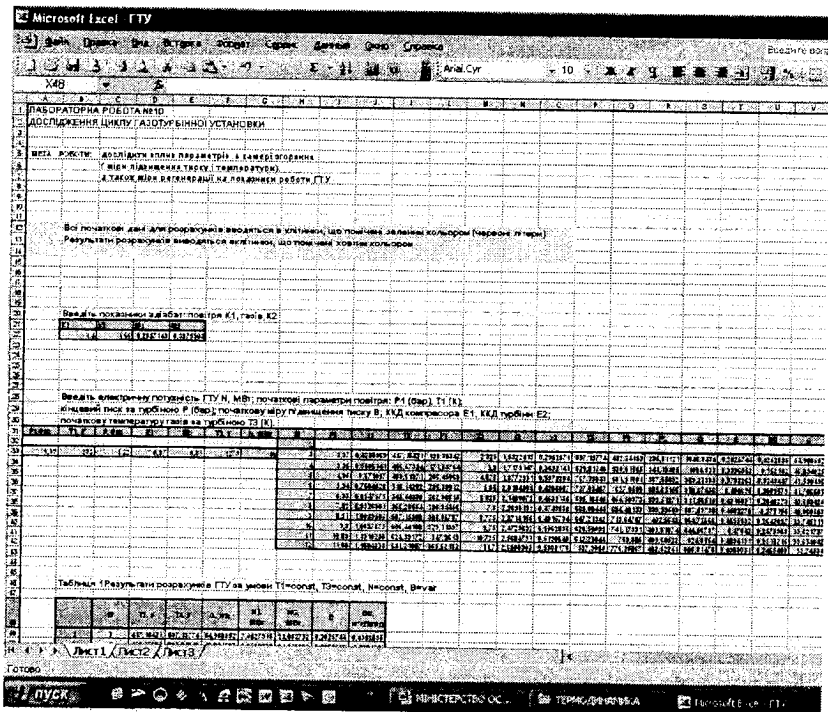

Рисунок 6.6 – Програма дослідження циклу ГТУ в середовищі Excel

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ

1. Як визначається робота циклу ГТУ?
2. Як визначається робота компресора в циклі ГТУ?
3. Як визначається робота турбіни в циклі ГТУ?
4. Де здійснюється підведення теплоти в циклі ГТУ та як визначається підведена теплота?
5. Як визначається термічний ККД циклу ГТУ?
6. Як визначається питома витрата палива на ГТУ?
7. Як визначається загальна витрата палива на ГТУ?
8. З якою метою використовується регенеративне підігрівання повітря в циклі ГТУ?

9. Що називається мірою регенерації в циклі ГТУ та як вона визначається?
10. Чи можна досягнути повної регенерації в циклі ГТУ і за яких умов?
11. Як впливає регенеративне підігрівання повітря на значення термічного ККД в циклі ГТУ?
12. Як визначається потужність циклу ГТУ (електрогенератора)?
13. Як визначається потужність компресора в циклі ГТУ?
14. Як визначається потужність турбіни в циклі ГТУ?

ЛАБОРАТОРНА РОБОТА № 11

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ПАРАМЕТРІВ ПАРИ НА ПОКАЗНИКИ РОБОТИ ЦИКЛУ РЕНКІНА

Мета: на підставі варіантних розрахунків визначити вплив початкових і кінцевих параметрів пари на техніко-економічні показники роботи циклу паросилової установки (Ренкіна).

При підготовці до роботи визначається теплова схема установки, робиться її зарисовка і зображення циклу Ренкіна на $h-s$ діаграмі, вписуються формули для розрахунків циклу Ренкіна.

Дослідження циклу паротурбінної установки (ПТУ) проводиться з використанням програми "Цикл Ренкіна_1" в середовищі Excel (рис. 6.7). За результатами розрахунків визначається міра впливу окремих параметрів на економічність роботи циклу, будуються відповідні залежності і робляться висновки.

Початкові дані до програми розрахунків ПТУ за варіантами зведені в таблиці 6.4.

Таблиця 6.4 - Початкові дані до програми розрахунків циклу Ренкіна

Варіант	Початкові параметри пари перед турбіною			Параметри пари в конденсаторі		
	Н0, кДж/кг	Т0, °С	Р0, кПа	НК, кДж/кг	ТК, °С	РК, кПа
1	3500	550	14000	2060	35	60
2	3425	480	3000	2200	33	50
3	3530	570	12000	2275	33	50
4	3480	550	12000	2280	33	50
5	3410	510	9000	2251	29,5	40
6	3360	450	2000	2300	30	50
7	3270	420	4000	2200	33	40
8	3350	500	12000	2250	30	200
9	3300	470	14000	2100	35	50
10	2920	350	10000	2000	30	50
11	3090	400	11000	1980	33	80
12	3220	450	12000	2070	35	100
13	3390	500	9000	2220	30	100
14	3270	420	3000	2250	35	150

ВИЗНАЧЕННЯ ОПТИМАЛЬНОЇ ТЕМПЕРАТУРИ ПРОМІЖНОГО ПЕРЕГРІВУ ПАРИ

Мета: дослідити вплив проміжного перегріву пари на показники роботи ПТУ, визначити оптимальний тиск (температуру) проміжного перегріву пари.

Під час домашньої підготовки треба з'ясувати, для чого використовують проміжний перегрів пари в паротурбінних установках (ПТУ), зобразити цикл ПТУ з проміжним перегрівом на $h-s$ діаграмі, виписати необхідні формули для визначення техніко-економічних показників його роботи, підготувати початкові дані. Згідно з виданими викладачем даними P_0 та T_0 із $h-s$ діаграми визначається ентальпія пари перед турбіною Н0 і параметри пари в конденсаторі ТК, НК за відомими значеннями P_K і X . Визначені вхідні дані вводять в програму "Цикл Ренкіна 2 промперегрів" в середовищі Excel (рис. 6.8).

Після розрахунків будують залежності техніко-економічних показників роботи ПТУ від значення тиску (температури), з яким пара надходить на проміжний перегрів. Ці показники порівнюються з аналогічними показниками ПТУ, яка працює при відсутності проміжного перегріву. Оптимальний тиск і відповідна йому температура проміжного перегріву визначаються за найбільшим приростом ККД установки. Розрахунки проводяться при різних початкових параметрах пари. Відшукується залежність оптимальної температури проміжного перегріву від початкового тиску пари перед турбіною, визначається інтервал тисків, при якому проміжний перегрів доцільний.

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ

1. З якою метою застосовують проміжний перегрів пари?
2. Як проміжний перегрів впливає на економічність роботи ПТУ?
3. За яких умов проміжний перегрів впливає на економічність роботи ПТУ?

4. Чому при зростанні початкового тиску застосування проміжного перегріву більш доцільне?
5. З якою метою запроваджують регенеративний підігрів живильної води в циклі ПТУ?
6. Що розуміють під коефіцієнтом недовиробки при роботі турбіни з відборами пари?
7. Як впливає температура живильної води на ефективність циклу ПТУ?
8. Як впливає наявність відборів пари на значення термічного ККД ПТУ?
9. Як визначити термічний ККД циклу ПТУ з регенерацією?
10. Як визначається теоретична робота пари в турбіні при роботі турбіни з відборами пари?

Microsoft Excel - ЦИКЛ РЕНКІНА З ПРОМПЕРЕГР

Вибір Друк Формули Вставка Сторінка Дані Сервіс Справка

Аналіз Сир 10

Лист1

Цикл Ренкіна

Лабораторна робота №12

Визначення оптимальної температури проміжного перегріву пари в циклі Ренкіна

3. Введіть початкові параметри пари:

6. Тиск, кг/см ²	Р0	15000
7. Температура, С	T0	500
8. Ентальпія, кДж/кг	h0	3310

8. Введіть кінцеві параметри пари:

10. Тиск, кг/см ²	Рк0	5
11. Температура, С	Tк0	53
12. Ентальпія, кДж/кг	hк0	2100

14.5. Показники роботи циклу без проміжного перегріву пари:

16. Корисна теплота роботи, кДж/кг	Q _{ср}	138,2
17. ЕД	12,10	Q _{ср} = 317,2
18. Термічний ККД		Q _{ср} = 317,2
19. ЕД	0,361	
20. Теплота випару пари, кг (кВт·год)		
21. ЕД	2,975	
22. Теплота витрати усього палива, кг (кВт·год)		
23. ЕД	0,322	

25. Таблиця - Показники роботи циклу Ренкіна з різними значеннями температури проміжного перегріву пари за умови сталих початкових і кінцевих параметрів пари

Температура проміжного перегріву, С	Тиск, кг/см ²	Температура, С	Ентальпія, кДж/кг	ЕД	ККД	ЕД	ККД				
1	15000	1491,4	1491	3203	0,4271	0,444	0,508	0,4247	0,2988	0,8154	
2	7	11000	1491,2	1420	3152,7	0,4208	0,444	2,398	0,4273	0,2987	0,8332
3	1	8000	1476,2	1451	3417,6	0,4251	0,444	2,489	0,4254	0,2982	0,8321
4	0,5	7000	1506,5	1488	3487,2	0,4248	0,443	2,530	0,4255	0,2982	0,8327
5	0,2	6000	1555,1	1573	3587,3	0,4244	0,443	2,615	0,4262	0,2986	0,8328
6	0,1	5000	1628,8	1698	3736,2	0,4253	0,443	2,711	0,4265	0,2983	0,8331

Лист1 Лист2 Лист3

Рисунок 6.8 – Програма визначення оптимальної температури промперегріву пари в циклі Ренкіна в середовищі Excel

ДОСЛІДЖЕННЯ ЦИКЛУ ПОВІТРЯНОЇ ХОЛОДИЛЬНОЇ МАШИНИ

Мета: дослідити вплив міри розширення повітря, температури охолодної води і наявності повітроохолодника на показники роботи циклу.

Дослідження циклу холодильної машини проводиться з використанням програми "Холодильна машина" в середовищі Excel (рис. 6.9).

The screenshot shows an Excel spreadsheet titled "Лабораторна робота №13". The main content is a table with the following data:

№	Назва параметра	Відомі дані	Відомі параметри
6	Парується, кг/с	0	100
7	Питома холодопродуктивність, Вт/кг	0,6	3,0
8	Температура конденсуючого середовища, К	310	290
9	Температура повітря на вхід в компресор, К	310	270
10	ККД компресора	0,6	0,61
11	ККД детандера	0,6	0,61

№	Q	T ₁	T ₂	P ₀	M	T ₂	M ₀	M ₀	M ₀	M ₀	M ₀	M ₀	M ₀	M ₀	M ₀
13	2,5														
14	230														
15	230														
16	1,2857														
17	0,257														
18	365,831														
19	237,578														
20	119,996														
21	61,578														
22	1,4790														
23	1,4874														
24	6,1896														

№	Q ₀	Q ₁	Q ₂	Q ₃	Q ₄	Q ₅	Q ₆	Q ₇	Q ₈	Q ₉
28	1	255,9	182,5	73,4	1,9827	0,129	1,351	-0,0189	265,0	
29	2	274,4	195	78,4	1,2602	0,145	-1,334	-0,0358	260,0	
30	3	293	207,5	85,5	1,1698	0,161	1,319	-0,0510	255,0	
31	4	311,8	220	91,8	1,0894	0,174	1,305	-0,0647	250,0	
32	5	330,8	232,5	98,3	1,0174	0,187	1,293	-0,0773	245,0	
33	6	350	245	105	0,9524	0,198	1,281	-0,0888	240,0	
34	7	369,4	257,5	112	0,8934	0,209	1,271	-0,0995	235,0	
35	8	389,1	270	119	0,8396	0,219	1,261	-0,1084	230,0	
36	9	409	282,5	127	0,7904	0,228	1,251	-0,1167	225,0	

Рисунок 6.9 – Програма дослідження роботи повітряної холодильної машини в середовищі Excel

Початкові дані до програми розрахунків холодильної машини за варіантами зведені в таблиці 6.5.

Таблиця 6.5 - Початкові дані до програми розрахунків циклу холодильної машини

Варіант	Холододви- датність Q_c , кВт	Питома холодовидатність, Q_0 , кДж/кг	Температура нарколішнього середовища, T_N , К	Температура повітря на вході в компресор T_{10} , К	ККД компресора ЕК	ККД дегандера ЕД
1	120	40	292	270	0,84	0,86
2	200	50	289	263	0,85	0,85
3	150	45	288	265	0,90	0,85
4	200	40	290	270	0,85	0,84
5	120	50	298	265	0,86	0,84
6	150	45	293	263	0,85	0,85
7	180	40	295	262	0,84	0,86
8	100	50	296	267	0,85	0,85
9	130	45	295	269	0,83	0,84
10	170	40	296	261	0,85	0,86

В процесі домашньої підготовки треба зарисувати робочу схему циклу, його зображення на P-v і T-s діаграмах з позначенням параметрів у вузлових точках, вписати основні формули, які покладені в основу математичної моделі.

За результатами розрахунків будуються залежності холодильного коефіцієнта, потужностей компресора і детандера, питомої витрати потужності на машину від змінних величин, визначаються оптимальні умови роботи циклу певної холодопродуктивності.

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ

1. Що називають холодильним коефіцієнтом і від яких параметрів він залежить?
2. Як визначається ексергетичний ККД холодильної машини і від яких параметрів він залежить?
3. Як впливає температура в холодильній камері на потужність компресора?
4. Як визначається робота циклу холодильної машини?
5. Як визначається холодопродуктивність холодильної машини?
6. Як впливає температура навколишнього середовища на ексергетичний ККД холодильної машини?
7. Як впливає температура охолодної води на потужність детандера?
8. Як впливає температура навколишнього середовища на холодильний коефіцієнт?

ЛАБОРАТОРНА РОБОТА № 14

ДОСЛІДЖЕННЯ РОБОТИ ТЕПЛОАСОСНОЇ УСТАНОВКИ

Мета: дослідити і зробити аналіз роботи теплоасосної установки (ТНУ), визначити оптимальні умови її роботи і оптимальну температуру мережної води в системі теплофікації після ТНУ.

Схема дослідної установки показана на рис. 6.10, а її цикл на $\lg P - h$ діаграмі на рис. 6.11. Низькотемпературним теплоносієм є охолодна вода,

яка за допомогою циркуляційного насоса 1 надходить у випарник 2 з витратою GB.

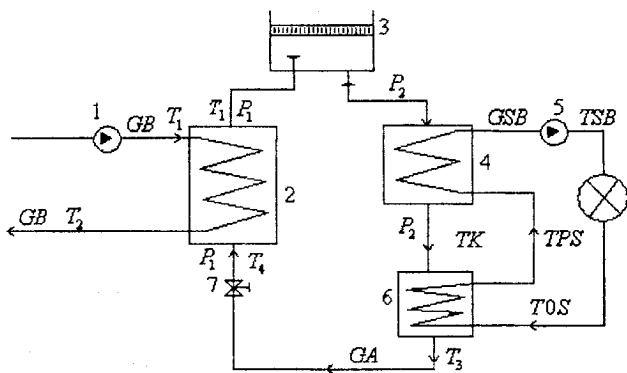

Рисунок 6.10 - Схема теплонасосної установки

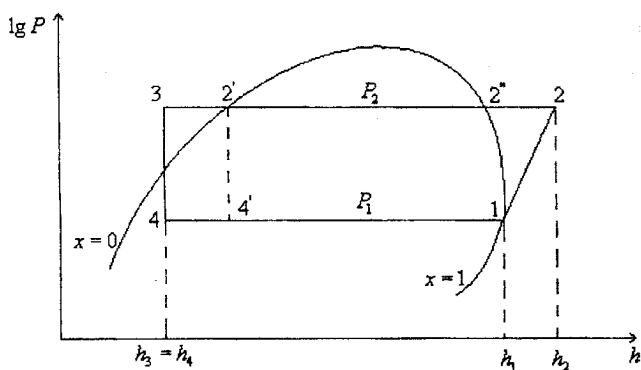

Рисунок 6.11 – Зображення циклу теплового насоса на $\lg P-h$ діаграмі

У випарнику 2 ця вода охолоджується від температури T_1 до температури T_2 циркулюючим в ТНУ холодоагентом з витратою GA, який випаровується при тиску P_1 зі сталою температурою T_1 (процес 4-1 на рис. 6.11). Пара холодоагенту (точка 1) надходить до компресора 3, де стискається до тиску P_2 (точка 2 на $\lg P-h$ діаграмі), після чого прямує в конденсатор 4. В конденсаторі пара конденсується при сталій температурі ТК за рахунок охолодження конденсатора мережною водою в системі тепло-

фікації, яка подається мережним насосом 5. В конденсатор ця вода надходить з проміжного охолодника 6 з температурою T_{PS} і витратою GSB, де підігрівається до температури TSB. Процес конденсації в конденсаторі зображується лінією 2–2' на lgP–h діаграмі. В проміжному охолоднику конденсат холодоагенту охолоджується до температури T₃ (лінія 2'–3).

Після проміжного охолодника конденсат дроселюється у дросельному вентилі 7 до тиску P₁ при сталому значенні ентальпії (процес 3–4), після чого надходить у випарник 2. Із діаграми lgP–h видно, яку роль відіграє проміжний охолодник конденсату 6.

Дослідження циклу теплового насоса проводиться з використанням програми "Тепловий насос" в середовищі Excel (рис. 6.12). В розрахунках визначаються: температура гарячої мережної води, її витрата, потужність компресора ТНУ, коефіцієнт трансформації теплоти, питома витрата електроенергії на відпуск теплоти, ККД ТНУ з відпуску теплоти.

За результатами розрахунків будуються відповідні залежності показників роботи ТНУ від температури гарячої мережної води TSB, з яких визначаються оптимальні режими роботи ТНУ, робляться обґрунтовані висновки по роботі.

Початкові дані до програми розрахунків теплового насоса за варіантами зведені в таблиці 6.6

Таблиця 6.6 – Початкові дані до програми розрахунків циклу теплового насоса

Варіант	Температура аміаку у випарнику T1, °C	Початкова ентальпія H1, кДж/кг	ККД компресора $\eta_{км}$	Температура навколишнього середовища TNO, K
1	13	1680	0,84	288
2	15	1674,5	0,85	293
3	17	1683,3	0,845	298
4	19	1674,5	0,83	303
5	20	1680	0,86	283
6	13	1674,5	0,84	288
7	15	1683,3	0,85	293
8	17	1674,5	0,86	298
9	19	1680	0,86	303
10	20	1675	0,84	283

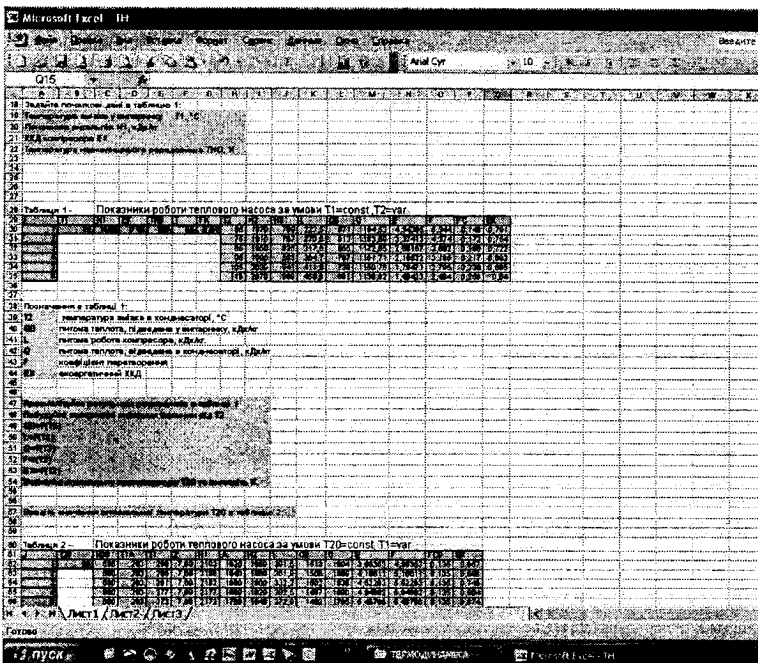

Рисунок 6.12 – Програма дослідження роботи аміачного теплового насоса в середовищі Excel

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ

1. Що називають опалювальним коефіцієнтом і що він характеризує?
2. Від яких параметрів залежить значення коефіцієнта перетворення?
3. Як впливають температури випаровування і конденсації на потужність компресора?
4. Яку роль відіграє проміжний охолодник конденсату і як він впливає на показники роботи ТНУ?
5. Як визначається ексергетичний ККД теплового насоса і від яких параметрів він залежить?
6. Як визначається теплопродуктивність теплового насоса?
7. Як впливає температура навколишнього середовища на ексергетичний ККД теплового насоса?
8. Запишіть рівняння енергетичного балансу теплового насоса.

1. Чепурний М. М. Основи технічної термодинаміки / М. М. Чепурний, С. Й. Ткаченко. – Вінниця : Поділля-2000, 2003. – 368 с.
2. Чепурний М. М. Технічна термодинаміка в прикладах і задачах / М. М. Чепурний, С. Й. Ткаченко. – Вінниця : ВНТУ, 2004. – 150 с.
3. Чепурний М. М. Лабораторний практикум з технічної термодинаміки / Уклад. М. М. Чепурний, С. Й. Ткаченко. – Вінниця : ВДТУ. – 1995. – 44 с.
4. Техническая термодинамика / [под ред. В. И. Крутова]. – М. : Высшая школа. – 1991. – 375 с.
5. Беляев Н. М. Термодинаміка / Беляев Н. М. – Киев : Вища школа. 1987. – 246 с.
6. Кириллин В. О. Техническая термодинамика / Кириллин В. О., Сычев В. В., Шейдлин О. Е. – М. : Энергоиздат. – 1976. – 324 с.
7. Задачник по технической термодинамике / [под ред. В. И. Крутова]. – М. : Энергоатомиздат. – 1986. – 292 с.
8. Ривкин Л. С. Термодинамические свойства воды и водяного пара / Ривкин Л. С. – М. : Энергия. 1980. – 192 с.
9. Ривкин Л. С. Термодинамические свойства газов / Ривкин Л. С. – М. : Энергия. 1973. – 224 с.

Таблиця А.1 – Основні фізичні властивості деяких газів

Назва	Хімічна формула	Густина при 0°С і 760 мм рт. ст.	Молекулярна маса	Газова стала, $\frac{Дж}{кг \cdot К}$	Температура кипіння при 760 мм рт. ст.	Теплота пароутворення при 760 мм рт. ст., $г \cdot 10^{-3}, Дж/кг$	Критичні точки		Теплоємність при 20 °С і $p = 1 \text{ бар}$, $кДж/(кг \cdot К)$	
							Температура, °С	Абсолютний тиск, бар	C_p	C_v
Азот	N ₂	1,25	28	297	-195,8	199,4	-147,1	33,49	1,05	0,746
Аміак	NH ₃	0,77	17	488	33,4	1374	+132,4	111,5	2,22	1,68
Ацетилен	C ₂ H ₂	1,171	26,0	320	-83,7(в)	830	+35,7	61,6	1,68	1,36
Бензол	C ₆ H ₆	-	78,1	106	+80,2	394	+288,5	47,7	1,25	1,140
Бутан	C ₄ H ₁₀	2,673	58,1	143	-0,5	387	+152	37,5	1,92	1,80
Повітря	-	1,293	(29,0)	287	-195	197	-140,7	37,2	1,01	0,721
Водень	H ₂	0,0899	2,02	2140	-252,8	450,5	-239,9	12,80	14,3	10,14
Гелій	He	0,179	4,0	2080	-268,9	19,5	-268,0	2,26	5,28	3,18
Двоокис азоту	NO ₂	-	46,0	181	+21,2	712	+158,2	100,00	0,804	0,62
Двоокис сірки	SO ₂	2,93	64,1	130	-10,8	394	+157,5	77,78	0,633	0,503
Двоокис вуглецю	CO ₂	1,90	44,0	189	78,2(возг)	574,0	+31,1	72,9	0,838	0,654
Кисень	O ₂	1,429	32	260	-83,0	213	-118,8	49,71	0,913	0,654
Метан	CH ₄	0,72	16,0	519	-161,6	511	-82,15	45,6	2,23	1,70
Оксид вуглецю	CO	1,25	28,0	297	-191,5	212	-140,2	34,53	1,05	0,754
Пропан	C ₃ H ₈	2,02	44,1	189	-42,1	427	+95,6	43	1,87	1,65
Сірководень	H ₂ S	1,54	34,1	244	-60,2	549	+100,4	188,9	1,060	0,804
Хлор	Cl ₂	3,22	70,9	117	-33,8	306	+144,0	76,1	0,482	0,355

Таблиця Б.1 – Теплоємність окису вуглецю

Температура	Мольна теплоємність, кДж/(кмоль·К)				Масова теплоємність, кДж/(кг·К)		Об'ємна теплоємність, кДж/(см ³ ·К)	
	μC_p	μC_v	μC_{pm}	μC_{vm}	C_{pm}	C_{vm}	C'_{pm}	C'_{vm}
0	29.123	20.808	29.123	20.808	1.0396	0.7427	1.2992	0.9282
100	29.262	20.947	29.178	20.863	1.0417	0.7448	1.3017	0.9307
200	29.647	21.332	29.303	20.988	1.0463	0.7494	1.3071	0.9362
300	30.254	21.939	29.517	21.202	1.0538	0.7570	1.3167	0.9458
400	30.974	22.659	29.789	21.474	1.634	0.7666	1.3289	0.9579
500	31.707	23.392	30.099	21.784	1.0748	0.7775	1.3427	0.9718
600	32.402	24.087	30.425	22.110	1.0861	0.7892	1.3575	0.9864
700	33.025	24.710	30.725	22.437	1.0978	0.8009	1.3720	1.0011
800	33.574	25.259	31.070	22.755	1.1091	0.8122	1.3862	1.0153
900	34.055	25.740	31.376	23.061	1.1200	0.8231	1.3996	1.0287
1000	34.470	26.155	31.665	23.350	1.1304	0.8336	1.4126	1.0417
1100	34.826	26.511	31.937	23.622	1.1401	0.8432	1.4248	1.0538
1200	35.140	26.825	32.192	23.877	1.1493	0.8566	1.4361	1.0651
1300	35.412	27.097	32.427	24.112	1.1577	0.8608	1.4465	1.0756
1400	35.646	27.331	32.653	24.338	1.1656	0.8688	1.4566	1.0856
1500	35.856	27.541	32.858	24.543	1.1731	0.8763	1.4658	1.0948

Таблиця Б.2 – Теплоємність водню

Температура	Мольна теплоємність, кДж/(кмоль·К)				Масова теплоємність, кДж/(кг·К)		Об'ємна теплоємність, кДж/(см ³ ·К)	
	μC_p	μC_v	μC_{pm}	μC_{vm}	C_{pm}	C_{vm}	C'_{pm}	C'_{vm}
0	28.617	20.302	28.617	20.302	14.195	10.071	1.2766	0.9056
100	29.128	20.813	28.935	20.620	14.353	10.228	1.2908	0.9198
200	29.241	20.926	29.073	20.758	14.421	10.297	1.2971	0.9261
300	29.299	20.984	29.123	20.808	14.446	10.322	1.2992	0.9282
400	29.396	21.081	29.186	20.871	14.477	10.353	1.3021	0.9311
500	29.559	21.244	29.249	20.934	14.509	10.384	1.350	0.9341
600	29.793	21.478	29.316	21.001	14.542	10.417	1.3080	0.9370
700	30.099	21.784	29.408	21.093	14.587	10.463	1.3121	0.9412
800	30.472	22.157	29.517	21.202	14.641	10.517	1.3167	0.9458
900	30.869	22.554	29.647	21.332	14.706	10.581	1.3226	0.9516
1000	31.284	22.969	29.789	21.474	14.776	10.652	1.3289	0.9579
1100	31.723	23.408	29.944	21.629	14.853	10.727	1.3360	0.9650
1200	32.155	23.840	30.107	21.792	14.934	10.809	1.3431	0.9722
1300	32.590	24.275	30.488	21.973	15.023	10.899	1.3511	0.9801
1400	33.000	24.685	30.467	22.152	15.113	10.988	1.3591	0.9881
1500	33.394	25.079	30.647	22.322	15.202	11.077	1.3674	0.9964

Таблиця Б.3 – Теплоємність вуглекислого газу

Температура	Мольна теплоємність, кДж/(кмоль · К)				Масова теплоємність, кДж/(кг · К)		Об'ємна теплоємність, кДж/(см ³ · К)	
	μC_p	μC_v	μC_{pm}	μC_{vm}	C_{pm}	C_{vm}	C'_{pm}	C'_{vm}
0	35.860	27.545	35.860	27.545	0.8148	0.6259	1.5998	1.2288
100	40.206	31.891	38.112	29.797	0.8658	0.6770	1.7003	1.3293
200	43.689	35.374	40.059	31.744	0.9102	0.7214	1.7373	1.4164
300	46.515	38.200	41.755	33.60	0.9487	0.7599	1.8627	1.4918
400	48.860	40.515	43.250	34.935	0.9826	0.7938	1.9227	1.5587
500	50.815	42.500	44.573	36.258	1.0128	0.8240	1.9887	1.6178
600	52.452	44.137	45.753	37.438	1.0396	0.8508	2.0411	1.6701
700	53.826	45.511	46.813	38.498	1.0639	0.8746	2.0884	1.7174
800	54.977	46.662	47.763	39.448	1.0852	0.8964	2.1311	1.7601
900	55.952	47.637	48.617	40.302	1.1045	0.9157	2.1692	1.7982
1000	56.773	48.458	49.392	41.077	1.1225	0.9332	2.2035	1.8326
1100	57.472	49.157	50.099	41.784	1.1384	0.9496	2.2349	1.8640
1200	58.071	49.756	50.740	42.425	1.1530	0.9638	2.2638	1.8929
1300	58.588	50.271	51.322	43.007	1.1660	0.9772	2.2898	1.9188
1400	59.030	50.715	51.858	43.543	1.1782	0.9893	2.3136	1.9427
1500	59.411	51.096	52.348	44.033	1.1895	1.0006	2.3354	1.9644

Таблиця Б.4 – Теплоємність сірчаного газу

Температура	Мольна теплоємність, кДж/(кмоль К)				Масова теплоємність, кДж/(кг К)		Об'ємна теплоємність, кДж/(см ³ К)	
	μC_p	μC_v	μC_{pm}	μC_{vm}	C_{pm}	C_{vm}	C'_{pm}	C'_{vm}
0	38.85	30.52	38.85	30.52	0.607	0.477	1.733	1.361
100	42.41	34.08	40.65	32.32	0.636	0.507	1.813	1.440
200	45.55	37.22	42.33	34.00	0.662	0.532	1.888	1.516
300	48.23	39.90	43.88	35.55	0.687	0.557	1.955	1.587
400	50.24	41.91	45.22	36.89	0.708	0.578	2.018	1.645
500	51.71	43.38	46.39	38.06	0.724	0.595	2.068	1.700
600	52.88	44.55	47.35	39.02	0.737	0.607	2.114	1.742
700	53.76	45.43	48.23	39.90	0.754	0.624	2.152	1.799
800	54.43	46.10	48.94	40.61	0.762	0.632	2.181	1.813
900	55.01	46.68	49.61	41.28	0.775	0.645	2.215	1.842
1000	55.43	47.10	50.16	41.83	0.783	0.653	2.236	1.867
1100	55.77	47.44	50.66	42.33	0.791	0.662	2.261	1.888
1200	56.06	47.73	51.08	42.75	0.795	0.666	2.278	1.908

Таблиця Б.5 – Теплоємність водяної пари

Температура $t, ^\circ\text{C}$	Мольна теплоємність, кДж/(кмоль·К)				Масова теплоємність, кДж/(кг·К)		Об'ємна теплоємність, кДж/(см ³ ·К)	
	μC_p	μC_v	μC_{pm}	μC_{vm}	C_{pm}	C_{vm}	C'_{pm}	C'_{vm}
0	33.499	25.184	33.499	25.184	1.8594	1.3980	1.4943	1.1237
100	34.055	25.740	33.741	25.426	1.8728	1.4114	1.5052	1.1342
200	34.984	26.649	34.118	25.803	1.8937	1.4323	1.5223	1.1514
300	36.036	27.721	34.575	26.260	1.9192	1.4574	1.5424	1.1715
400	37.191	28.876	35.090	26.775	1.9477	1.4863	1.5654	1.1945
500	38.406	30.091	35.630	27.315	1.9778	1.5160	1.5897	1.2188
600	39.662	31.347	36.195	27.880	2.0092	1.5474	1.6148	1.2439
700	40.951	32.636	36.789	28.474	2.0419	1.5805	1.6412	1.2703
800	42.249	33.934	37.392	29.077	2.0754	1.6140	1.6680	1.2971
900	43.513	35.198	38.008	29.693	2.1097	1.6483	1.6957	1.3247
1000	44.723	36.408	38.619	30.304	2.1436	1.6823	1.7229	1.3519
1100	45.858	37.543	39.226	30.911	2.1771	1.7158	1.7501	1.3791
1200	46.913	38.598	39.825	31.510	2.2106	1.7488	1.7769	1.4059
1300	47.897	39.582	40.407	32.092	2.2429	1.7815	1.8028	1.4319
1400	48.801	40.486	40.976	32.661	2.2743	1.8129	1.8280	1.4570
1500	49.639	41.324	41.525	33.210	2.3048	1.8434	1.8527	1.4817
1600	50.409	42.094	42.056	33.741	2.3346	1.8728	1.8761	1.5052
1700	51.133	42.818	42.576	34.261	2.3630	1.9016	1.8996	1.5286

Таблиця Б.6 – Теплоємність повітря

Температура $t, ^\circ\text{C}$	Мольна теплоємність, кДж/(кмоль·К)				Масова теплоємність, кДж/(кг·К)		Об'ємна теплоємність, кДж/(см ³ ·К)	
	μC_p	μC_v	μC_{pm}	μC_{vm}	C_{pm}	C_{vm}	C'_{pm}	C'_{vm}
0	29.073	20.758	29.073	20.758	1.0036	0.7164	1.2971	0.9261
100	29.266	20.951	29.152	20.838	1.0061	0.7193	1.3004	0.9295
200	29.676	21.361	29.299	20.984	1.0115	0.7243	1.3071	0.9362
300	30.266	21.951	29.521	21.206	1.0191	0.7319	1.3172	0.9462
400	30.949	22.634	29.789	21.474	1.0283	0.7415	1.3289	0.9579
500	31.640	23.325	30.095	21.780	1.0387	0.7519	1.3427	0.9718
600	32.301	23.986	30.405	22.090	1.0496	0.7624	1.3565	0.9856
700	32.900	24.585	30.723	22.408	1.0605	0.7733	1.3708	1.9998
800	33.432	25.117	31.028	22.713	1.0710	0.7842	1.3842	1.0312
900	33.905	25.590	31.321	23.006	1.0815	0.7942	1.3976	1.0262
1000	34.315	26.000	31.598	23.283	1.0907	0.8039	1.4097	1.0387
1100	34.679	26.687	31.862	23.547	1.0999	0.8432	1.4214	1.0505
1200	35.002	26.976	32.109	23.794	1.1082	0.8127	1.4327	1.0618
1300	35.291	27.231	32.343	24.028	1.1166	0.8215	1.4432	1.0722
1400	35.546	27.457	32.565	24.250	1.1242	0.8294	1.4528	1.0819
1500	35.772	27.662	32.774	24.459	1.1313	0.8441	1.4620	1.0999
1600	35.977	27.725	33.967	24.652	1.1380	0.8508	1.4708	1.1036
1700	36.170	27.855	33.151	24.836	1.1443	0.8570	1.4788	1.1078

Таблиця Б.7 - Теплоємність кисню

Температура	Мольна теплоємність, кДж/(кмоль·К)				Масова теплоємність, кДж/(кг·К)		Об'ємна теплоємність, кДж/(см ³ ·К)	
	μC_p	μC_v	μC_{pm}	μC_{vm}	C_{pm}	C_{vm}	C'_{pm}	C'_{vm}
0	29.274	20.959	29.274	20.959	0.9148	0.6548	1.3059	0.9349
100	29.877	21.562	29.538	21.223	0.9232	0.6632	1.3176	0.9466
200	30.815	22.500	29.931	21.616	0.9353	0.6753	1.3352	0.9642
300	31.832	23.517	30.400	22.085	0.9500	0.6900	1.3561	0.9852
400	32.758	24.443	30.878	22.563	0.9551	0.7051	1.3775	1.0065
500	33.549	25.234	31.334	23.019	0.9793	0.7193	1.3980	1.0270
600	34.202	25.887	31.761	23.446	0.9927	0.7327	1.4168	1.0459
700	34.246	26.431	32.150	23.835	1.0048	0.7448	1.4344	1.0634
800	35.203	26.888	32.502	24.187	1.0157	0.7557	1.4499	1.0789
900	35.584	27.269	32.825	24.510	1.0258	0.7658	1.4645	1.0936
1000	35.914	27.599	33.118	24.803	1.0350	0.7750	1.4775	1.0166
1100	34.216	27.901	33.386	25.071	1.0434	0.7834	1.4892	1.1183
1200	36.488	28.173	33.633	25.318	1.0509	0.7913	1.5005	1.1296
1300	36.752	28.437	33.863	25.548	1.0580	0.7984	1.5106	1.1396
1400	36.999	28.684	34.076	25.761	1.0647	0.8051	1.5202	1.1493
1500	37.242	28.927	34.282	25.967	1.0714	0.8114	1.5294	1.1585
1600	37.480	28.165	34.474	26.159	1.0773	0.8173	1.5378	1.1669
1700	37.715	29.400	34.658	26.343	1.0831	0.8231	1.5462	1.1750

Таблиця Б.8 – Теплоємність азоту

Температура	Мольна теплоємність, кДж/(кмоль·К)				Масова теплоємність, кДж/(кг·К)		Об'ємна теплоємність, кДж/(см ³ ·К)	
	μC_p	μC_v	μC_{pm}	μC_{vm}	C_{pm}	C_{vm}	C'_{pm}	C'_{vm}
0	29.115	20.800	29.115	20.800	1.0392	0.7427	1.2987	0.9278
100	29.199	20.884	29.144	20.829	1.0404	0.7427	1.3004	0.9295
200	29.471	21.156	29.228	20.913	1.0434	0.7465	1.3038	0.9328
300	29.952	21.637	29.383	21.068	1.0488	0.7519	1.3109	0.9399
400	30.576	22.261	29.601	21.286	1.0567	0.7691	1.3205	0.9496
500	31.250	22.935	29.864	21.549	1.0660	0.7792	1.3322	0.9613
600	31.920	23.605	30.149	21.834	1.0760	0.7900	1.3452	0.9743
700	32.540	24.225	30.452	22.136	1.0869	0.8005	1.3586	1.9877
800	33.101	24.786	30.748	22.433	1.0974	0.8110	1.3716	1.0006
900	33.599	25.284	31.037	22.722	1.1078	0.8210	1.3845	1.0136
1000	34.039	25.724	31.313	22.998	1.1179	0.8210	1.3971	1.0178
1100	34.424	26.109	31.577	23.262	1.1271	0.8302	1.4089	1.0379
1200	34.773	26.448	31.828	23.513	1.1359	0.8395	1.4202	1.0492
1300	35.070	26.745	32.067	23.752	1.1447	0.8478	1.4306	1.0597
1400	35.330	27.005	32.293	23.978	1.1526	0.8558	1.4407	1.0697
1500	35.556	27.231	32.502	24.187	1.1602	0.8633	1.4499	1.0789
1600	35.757	27.432	32.899	24.384	1.1673	0.8704	1.4587	1.0877
1700	35.937	27.612	32.883	24.568	1.1736	0.8771	1.461	1.0961

Інтерполяційні формули для обчислення
масових і об'ємних теплоємностей деяких газів в межах 0 – 1250°C

Газ	Масова теплоємність, кДж/(кг·К)	Об'ємна теплоємність, кДж/(м ³ ·К)
Повітря	$C_p = 0,9952 + 9,349 \cdot t \cdot 10^{-5}$ $C_v = 0,7084 + 9,349 \cdot t \cdot 10^{-5}$	$C'_p = 1,287 + 1,209 \cdot t \cdot 10^{-4}$ $C'_v = 0,9161 + 1,209 \cdot t \cdot 10^{-4}$
N ₂	$C_p = 1,0258 + 8,382 \cdot t \cdot 10^{-5}$ $C_v = 0,7289 + 8,382 \cdot t \cdot 10^{-5}$	$C'_p = 1,2833 + 1,049 \cdot t \cdot 10^{-4}$ $C'_v = 0,9123 + 1,049 \cdot t \cdot 10^{-4}$
O ₂	$C_p = 0,9127 + 1,2724 \cdot t \cdot 10^{-4}$ $C_v = 0,6527 + 1,2724 \cdot t \cdot 10^{-4}$	$C'_p = 1,3046 + 1,8183 \cdot t \cdot 10^{-4}$ $C'_v = 0,9337 + 1,8183 \cdot t \cdot 10^{-4}$
CO	$C_p = 1,0304 + 9,575 \cdot t \cdot 10^{-5}$ $C_v = 0,7335 + 9,575 \cdot t \cdot 10^{-5}$	$C'_p = 1,2883 + 1,1966 \cdot t \cdot 10^{-4}$ $C'_v = 0,9173 + 1,1966 \cdot t \cdot 10^{-4}$
CO ₂	$C_p = 0,8725 + 2,4053 \cdot t \cdot 10^{-4}$ $C_v = 0,6837 + 2,4053 \cdot t \cdot 10^{-4}$	$C'_p = 1,725 + 4,756 \cdot t \cdot 10^{-5}$ $C'_v = 1,354 + 4,756 \cdot t \cdot 10^{-5}$
SO ₂	$C_p = 0,6314 + 1,554 \cdot t \cdot 10^{-4}$ $C_v = 0,5016 + 1,554 \cdot t \cdot 10^{-4}$	$C'_p = 1,8472 + 4,547 \cdot t \cdot 10^{-5}$ $C'_v = 1,4764 + 4,547 \cdot t \cdot 10^{-5}$
H ₂ O	$C_p = 1,84 + 2,9278 \cdot t \cdot 10^{-4}$ $C_v = 1,3783 + 2,9878 \cdot t \cdot 10^{-4}$	$C'_p = 1,48 + 2,355 \cdot t \cdot 10^{-4}$ $C'_v = 1,105 + 2,355 \cdot t \cdot 10^{-4}$
H ₂	$C_p = 14,2494 + 5,9574 \cdot t \cdot 10^{-4}$ $C_v = 10,1241 + 5,9574 \cdot t \cdot 10^{-4}$	$C'_p = 1,2803 + 5,355 \cdot t \cdot 10^{-5}$ $C'_v = 0,9094 + 5,355 \cdot t \cdot 10^{-5}$

Додаток Г

Значення теплоємності C_p води і водяної пари на нижній та верхній граничних кривих, кДж/(кг·К)

Температура насичення	Вода	Пара	Температура насичення	Вода	Пара	Температура насичення	Вода	Пара
t	C'_{ps}	C''_{ps}	t	C'_{ps}	C''_{ps}	t	C'_{ps}	C''_{ps}
0,01	4,218	1,87	130	4,264	2,27	260	4,981	4,31
10	4,193	1,88	140	4,286	2,34	270	5,118	4,66
20	4,182	1,88	150	4,311	2,42	280	5,28	5,09
30	4,178	1,89	160	4,340	2,52	290	5,49	5,60
40	4,179	1,90	170	4,372	2,62	300	5,75	6,22
50	4,181	1,92	180	4,409	2,73	310	6,10	7,06
60	4,184	1,95	190	4,451	2,86	320	6,56	8,25
70	4,189	1,98	200	4,498	3,00	330	7,21	9,88
80	4,196	2,01	210	4,552	3,15	340	(8,16)	(12,39)
90	4,205	2,05	220	4,614	3,32	350	(9,80)	(17,25)
100	4,217	2,09	230	4,686	3,53	360	(13,98)	(29,31)
110	4,230	2,14	240	4,769	3,75	370	(40,32)	(97,13)
120	4,245	2,20	250	4,866	4,01			

Додаток Д

Таблиця Д.1 – Термодинамічні властивості води і водяної пари в стані насичення

Р, бар	t, °C	v', м³/кг	v'', м³/кг	ρ'', кг/м³	h', кДж/кг	h'', кДж/кг	г, кДж/кг
1	2	3	4	5	6	7	8
0,010	6,92	0,0010001	129,9	0,00770	29,32	2513	2484
0,015	13,038	0,0010007	87,9	0,01138	54,75	2525	2470
0,020	17,514	0,0010014	66,97	0,01493	73,52	2533	2459
0,025	21,094	0,0010021	54,24	0,01843	88,5	2539	2451
0,030	24,097	0,0010028	45,66	0,02190	101,04	2545	2444
0,035	26,692	0,0010035	39,48	0,02533	111,86	2550	2438
0,040	28,979	0,0010041	34,81	0,02873	121,42	2554	2433
0,045	31,033	0,0010047	31,13	0,03211	130,00	2557	2427
0,050	32,88	0,0010053	28,19	0,03547	137,83	2561	2423
0,055	34,59	0,0010059	25,77	0,03880	144,95	2564	2419
0,060	36,18	0,0010064	23,74	0,04212	151,50	2567	2415
0,065	37,65	0,0010070	22,02	0,04542	157,68	2570	2412
0,070	39,03	0,0010075	20,53	0,04871	163,43	2572	2409
0,075	40,32	0,0010080	19,23	0,05198	168,8	2574	24,05
0,080	41,54	0,0010085	18,1	0,05525	173,9	2576	2402
0,085	42,69	0,0010090	17,1	0,05849	178,7	2578	2399
0,090	43,79	0,0010094	16,2	0,06172	183,3	2580	2397
0,095	44,84	0,0010098	15,4	0,06493	187,7	2582	2394
0,10	45,84	0,0010103	14,68	0,06812	191,9	2584	2392
0,11	47,72	0,0010111	13,4	0,07462	199,7	2588	2388
0,12	49,45	0,0010119	12,35	0,08097	207	2591	2384
0,13	51,07	0,0010126	11,46	0,08726	213,8	2594	2380
0,14	52,58	0,0010133	10,69	0,09354	220,1	2596	2376
0,15	54	0,0010140	10,02	0,0998	226,1	2599	2373
0,16	55,34	0,0010147	9,429	0,106	231,7	2601	2369
0,17	56,61	0,0010153	8,909	0,1123	236,9	2603	2366
0,18	57,82	0,0010159	8,444	0,1185	241,9	2605	2363
0,19	58,98	0,0010165	8,025	0,1247	246,7	2607	2360
0,20	60,08	0,0010171	7,647	0,1308	251,4	2609	2358
0,21	61,14	0,0010177	7,304	0,1369	255,9	2611	2355
0,22	62,16	0,0010183	6,992	0,143	260,2	2613	2353
0,23	63,14	0,0010188	6,708	0,1491	264,3	2614	2350
0,24	64,08	0,0101930	6,445	0,1551	268,2	2616	2348
0,25	64,99	0,0010199	6,202	0,1612	272	2618	2346
0,26	65,88	0,0010204	5,977	0,1673	275,7	2620	2344
0,27	66,73	0,0010209	5,769	0,1733	279,3	2621	2342
0,28	67,55	0,0010214	5,576	0,1793	282,7	2623	2640
0,29	68,35	0,0010218	5,395	0,1853	286	2624	2338
0,30	69,12	0,0010222	5,226	0,1913	289,3	2625	2336
0,32	70,6	0,0010232	4,922	0,20322	295,5	2627	2332
0,34	72,02	0,001024	4,65	0,2151	301,5	2630	2328

Продовження таблиці Д.1

1	2	3	4	5	6	7	8
0,36	73,36	0,0010248	4,407	0,2269	307,1	2632	2325
0,38	74,64	0,0010256	4,189	0,2387	312,5	2634	2322
0,4	75,88	0,0010264	3,994	0,2504	317,7	2636	2318
0,45	78,75	0,0010282	3,754	0,2797	329,6	2641	2311
0,45	78,75	0,0010282	3,754	0,2797	329,6	2641	2311
0,5	81,35	0,0010299	3,239	0,3087	340,6	2645	2204
0,55	83,74	0,0010315	2,963	0,3375	350,7	2649	2298
0,6	85,95	0,001033	2,732	0,3661	360	2653	2293
0,65	88,02	0,0010345	2,534	0,3946	368,6	2657	2288
0,7	89,97	0,0010359	2,364	0,423	376,8	2660	2283
0,75	91,8	0,0010372	2,216	0,4512	384,5	2663	2278
0,8	93,52	0,0010385	2,087	0,4792	391,8	2665	2273
0,85	95,16	0,0010397	1,972	0,5071	398,7	2668	2269
0,9	96,72	0,0010409	1,869	0,535	405,3	2670	2265
0,95	98,21	0,0010421	1,777	0,5627	411,5	2673	2261
1,00	99,64	0,0010432	1,694	0,5903	417,4	2675	2258
1,1	102,32	0,0010452	1,55	0,6453	428,9	2679	2250
1,2	104,81	0,0010472	1,429	0,6999	439,4	2683	2244
1,3	107,14	0,0010492	1,325	0,7545	449,2	2687	2238
1,4	109,33	0,001051	1,236	0,8088	458,5	2690	2232
1,5	111,38	0,0010527	1,159	0,8627	467,2	2693	2226
1,6	113,32	0,0010543	1,091	0,9164	475,4	2696	2221
1,7	115,17	0,0010559	1,031	0,9699	483,2	2699	2216
1,8	116,94	0,0010575	0,9773	1,023	490,7	2702	2211
1,9	118,62	0,0010591	0,929	1,076	497,9	2704	2206
2	120,23	0,0010605	0,8854	1,129	504,8	2707	2202
2,1	121,78	0,0010619	0,8459	1,182	511,4	2709	2198
2,2	123,27	0,0010633	0,8098	1,235	517,8	2711	2193
2,3	124,71	0,0010646	0,7768	1,287	524	2713	2189
2,4	126,09	0,0010659	0,7465	1,34	529,8	2715	2185
2,5	127,43	0,0010672	0,7185	1,392	535,4	2717	2182
2,6	128,73	0,0010685	0,6925	1,444	540,9	2719	2178
2,7	129,98	0,0010697	0,6684	1,496	546,2	2721	2175
2,8	131,2	0,0010709	0,6461	1,548	551,4	2722	2171
2,9	132,39	0,0010721	0,6253	1,599	556,5	2724	2167
3	133,54	0,0010733	0,6057	1,651	561,4	2725	2164
3,1	134,66	0,0010744	0,5873	1,703	566,3	2727	2161
3,2	135,75	0,0010754	0,5701	1,754	571,1	2728	2157
3,3	136,82	0,0010765	0,5539	1,85	575,7	2730	2154
3,4	137,86	0,0010776	0,5386	1,857	580,2	2731	2151
3,5	138,88	0,0010786	0,5241	1,908	584,5	2732	2148
3,6	139,87	0,0010797	0,5104	1,959	588,7	2734	2145
3,7	140,84	0,0010807	0,4975	2,01	592,8	2735	2142
3,8	141,79	0,0010817	0,4852	2,061	596,8	2736	2139
3,9	142,71	0,0010827	0,4735	2,112	600,8	2737	2136
4	143,62	0,0010836	0,4624	2,163	604,7	2738	2133

Продовження таблиці Д.1

1	2	3	4	5	6	7	8
4,1	144,51	0,0010845	0,4518	2,213	608,5	2740	2131
4,2	145,32	0,0010855	0,4416	2,264	612,3	2741	2129
4,3	146,25	0,0010865	0,4319	2,315	616,1	2742	2126
4,4	147,09	0,0010874	0,4227	2,366	619,8	2743	2123
4,5	147,92	0,0010883	0,4139	2,416	623,4	2744	2121
4,6	148,73	0,0010892	0,4054	2,467	626,9	2745	2118
4,7	149,53	0,0010901	0,3973	2,517	630,3	2746	2116
4,8	150,31	0,001091	0,3895	2,568	633,7	2747	2113
4,9	151,08	0,0010918	0,3819	2,618	636,9	2748	2111
5	151,84	0,0010927	0,3747	2,669	640,1	2749	2109
5,2	153,32	0,0010943	0,3612	2,769	646,5	2750	2104
5,4	154,76	0,001096	0,3485	2,869	652,7	2752	2099
5,6	156,16	0,0010976	0,3368	2,969	658,8	2754	2095
5,6	156,16	0,0010976	0,3368	2,969	658,8	2754	2095
5,8	157,52	0,0010992	0,3258	3,069	664,7	2755	2090
6	158,84	0,0011007	0,3156	3,16	670,5	2757	2086
6,2	160,12	0,0011022	0,306	3,268	676	2758	2082
6,4	161,37	0,0011037	0,297	3,367	681,5	2760	2078
6,6	162,59	0,0011052	0,2885	3,467	686,9	2761	2074
6,8	163,79	0,0011066	0,2804	3,566	692,1	2762	2070
7	164,96	0,0011081	0,2728	3,666	697,2	2764	2067
7,2	166,1	0,0011095	0,2656	3,765	702,2	2765	2063
7,4	167,21	0,0011109	0,2588	3,864	707,1	2766	2059
7,6	168,3	0,0011123	0,2523	3,963	711,8	2767	2055
7,8	169,37	0,0011136	0,2462	4,062	716,4	2768	2052
8	170,42	0,0011149	0,2403	4,161	720,9	2769	2048
8,2	171,44	0,0011162	0,2347	4,26	725,4	2770	2045
8,4	172,44	0,0011175	0,2294	4,359	729,8	2771	2041
8,6	173,43	0,0011187	0,2243	4,458	734,2	2772	2038
8,8	174,4	0,00112	0,2195	4,556	738,6	2773	2034
9	175,35	0,0011213	0,2149	4,654	742,8	2774	2031
9,2	176,29	0,0011225	0,2104	4,753	746,9	2775	2028
9,4	177,21	0,0011237	0,2061	4,852	750,9	2776	2025
9,6	178,12	0,0011249	0,202	4,949	754,8	2777	2022
9,8	179,01	0,0011261	0,1982	5,045	758,8	2778	2019
10	179,88	0,0011273	0,1946	5,139	762,7	2778	2015
10,5	182,00	0,0011303	0,1856	5,388	772,1	2779	2007
11	184,05	0,0011331	0,1775	5,634	781,1	2781	2000
11,5	186,04	0,0011358	0,1701	5,879	789,8	2783	1993
12	187,95	0,0011385	0,1633	6,124	798,3	2785	1987
12,5	189,8	0,0011412	0,157	6,369	806,5	2786	1980
13	191,6	0,0011438	0,1512	6,614	814,5	2787	1973
13,5	193,34	0,0011464	0,1458	6,859	822,3	2789	1967
14	195,04	0,001149	0,1408	7,103	830	2790	1960
14,5	196,68	0,0011515	0,1361	7,348	837,4	2791	1954
15	198,28	0,0011539	0,1317	7,593	844,6	2792	1947

Продовження таблиці Д.1

1	2	3	4	5	6	7	8
15,5	199,84	0,0011563	0,1276	7,837	851,5	2793	1941
16	201,36	0,0011586	0,1238	8,08	858,3	2793	1935
16,5	202,85	0,0011609	0,1201	8,325	865	2794	1929
17	204,3	0,0011632	0,1167	8,569	871,6	2795	1923
17,5	205,72	0,0011655	0,1135	8,812	878,1	2796	1918
18	207,1	0,0011678	0,1104	9,058	884,4	2796	1912
18,5	208,45	0,0011700	0,1075	9,303	890,6	2797	1907
19	209,78	0,0011722	0,1047	9,549	896,6	2798	1901
19,5	211,09	0,0011744	0,1021	9,795	902,6	2799	1896
20	212,37	0,0011766	0,09958	10,041	908,5	2799	1891
20,5	213,62	0,0011788	0,09719	10,29	914,2	2800	1886
21	214,84	0,0011809	0,09492	10,54	919,8	2800	1880
21,5	216,05	0,001183	0,09276	10,78	925,4	2800	1875
22	217,24	0,0011851	0,09068	11,03	930,9	2801	1870
19,5	211,09	0,0011744	0,1021	9,795	902,6	2799	1896
22,5	218,41	0,0011872	0,08869	11,28	936,3	2801	1865
23	219,5	0,0011892	0,8679	11,52	941,5	2801	1860
23,5	220,67	0,0011912	0,08498	11,77	946,7	2802	1855
24	221,77	0,0011932	0,8324	12,01	951,8	2802	1850
24,5	222,85	0,0011952	0,08156	12,26	956,8	2802	1845
25	223,93	0,0011972	0,07993	12,51	961,8	2802	1840
25,5	224,99	0,0011992	0,07837	12,76	966,8	2803	1836
26	226,03	0,0012012	0,7688	13,01	971,7	2803	1831
26,5	227,05	0,0012031	0,07545	13,25	976,6	2803	1820
27	228,06	0,001205	0,07406	13,5	981,3	2803	1822
27,5	229,06	0,0012069	0,07271	13,75	985,9	2803	1817
28	230,04	0,0012088	0,07141	14	990,4	2803	1813
28,5	231,01	0,0012107	0,07016	14,25	994,9	2803	1808
29	231,96	0,0012126	0,06895	14,5	999,4	2803	1804
29,5	232,9	0,0012145	0,06778	14,75	1003,8	2804	1800
30	233,83	0,0012163	0,06665	15	1008,3	2804	1796
31	235,66	0,0012201	0,0645	15,5	1016,9	2804	1787
32	237,44	0,0012238	0,06246	16,01	1025,3	2803	1778
33	239,18	0,0012274	0,06055	16,52	1033,7	2803	1769
34	240,88	0,001231	0,05875	17,02	1041,9	2803	1761
35	242,54	0,0012345	0,05704	17,53	1049,8	2803	1753
36	244,16	0,001238	0,05543	18,04	1057,5	2802	1745
37	245,75	0,0012415	0,05391	18,55	1065,2	2802	1737
38	247,31	0,001245	0,05246	19,06	1072,7	2802	1729
39	248,84	0,0012485	0,05108	19,58	1080,2	2801	1721
40	250,33	0,001252	0,04977	20,09	1087,5	2801	1713
41	251,8	0,0012554	0,04852	20,61	1094,7	2800	1705
42	253,24	0,0012588	0,04732	21,13	1101,7	2800	1698
43	254,66	0,0012622	0,04617	21,66	1108,5	2799	1691
44	256,05	0,0012656	0,04508	22,18	1115,3	2798	1683
45	257,41	0,001269	0,04404	22,71	1122,1	2798	1676

Продовження таблиці Д.1

1	2	3	4	5	6	7	8
46	258,75	0,0012724	0,04305	23,23	1128,8	2797	1668
47	260,07	0,0012757	0,0421	23,76	1135,4	2796	1661
48	261,37	0,001279	0,04118	24,29	1141,8	2796	1654
49	262,65	0,0012824	0,04029	24,82	1148,2	2795	1647
50	263,91	0,0012857	0,03944	25,35	1154,4	2794	1640
51	265,15	0,001289	0,03863	25,89	1160,6	2793	1632
52	266,38	0,0012923	0,03784	26,43	1166,8	2792	1625
53	267,58	0,0012955	0,03708	26,97	1172,9	2791	1618
54	268,77	0,0012988	0,03635	27,51	1179	2791	1612
55	269,94	0,0013021	0,03564	28,06	1184,9	2790	1604,6
56	271,1	0,0013054	0,03495	28,61	1190,8	2789	1597,7
57	272,24	0,0013087	0,03429	29,16	1196,6	2788	1591
58	273,6	0,001312	0,03365	29,72	1202,4	2786	1584,3
59	274,47	0,0013152	0,03303	30,28	1208,2	2786	1577,6
60	275,56	0,0013185	0,03243	30,84	1213,9	2785	1570,8
61	276,64	0,0013217	0,03185	31,4	1219,6	2784	1564,1
62	277,71	0,001325	0,0313	31,95	1225,1	2782	1557,4
63	278,76	0,0013282	0,03076	32,51	1230,6	2781	1550,7
64	279,8	0,0013314	0,03024	33,07	1236	2780	1544,1
65	280,83	0,0013347	0,02973	33,64	1241,3	2779	1537,5
66	281,85	0,001338	0,02923	34,21	1246,6	2778	1530,9
67	282,86	0,0013412	0,02874	34,79	1251,8	2776	1524,4
68	283,85	0,0013445	0,02827	35,37	1257	2775	1517,9
69	284,83	0,0013478	0,02782	35,95	1262,2	2773	1511,4
70	285,8	0,001351	0,02737	36,54	1267,4	2772	1504,9
71	286,76	0,0013542	0,02694	37,12	1272,5	2771	1498,4
72	287,71	0,0013574	0,02652	37,71	1277,6	2769	1492
73	288,65	0,0013607	0,02611	38,3	1282,6	2768	1485,6
74	289,58	0,001364	0,02571	38,89	1287,6	2767	1479,2
75	290,5	0,0013673	0,02532	39,49	1292,7	2766	1472,8
76	291,41	0,0013706	0,02494	40,09	1297,7	2764	1466,4
77	292,32	0,0013739	0,02457	40,7	1302,6	2763	1460
78	293,22	0,0013772	0,02421	41,3	1307,4	2761	1453,7
79	294,1	0,0013805	0,02386	41,91	1312,2	2759	1447,4
80	294,98	0,0013838	0,02352	42,52	1317	2758	1441,1
81	295,85	0,0013872	0,02318	43,14	1321,8	2757	1434,8
82	296,71	0,0013905	0,02285	43,76	1326,6	2755	1428,5
83	297,56	0,0013938	0,02253	44,38	1331,4	2753	1422,2
84	298,4	0,0013972	0,02222	45	1336,1	2752	1416
85	299,24	0,0014005	0,02192	45,62	1340,8	2751	1409,8
86	300,07	0,0014039	0,02162	46,25	1345,4	2749	1403,7
87	300,89	0,0014073	0,02132	46,9	1350,1	2747	1397,6
88	301,71	0,0014106	0,02103	47,55	1354,7	2746	1391,5
89	302,52	0,001414	0,02075	48,19	1359,2	2744	1385,4
90	303,32	0,0014174	0,02048	48,83	1363,7	2743	1379,3
91	304,11	0,0014208	0,02021	49,48	1368,2	2741	1373,2

Продовження таблиці Д.1

1	2	3	4	5	6	7	8
92	304,9	0,0014242	0,01995	50,13	1372,7	2740	1367
93	305,67	0,0014276	0,01969	50,79	1377,1	2738	1360,9
94	306,45	0,001431	0,01944	51,45	1381,5	2736	1354,7
95	307,22	0,0014345	0,01919	52,11	1385,9	2734	1348,4
96	307,98	0,001438	0,01895	52,77	1390,2	2732	1342,1
97	308,74	0,0014415	0,01871	53,44	1394,5	2730	1335,8
98	309,49	0,001445	0,01848	54,11	1398,9	2728	1329,5
99	310,23	0,0014486	0,01825	54,79	1403,3	2726	1323,2
100	310,96	0,0014521	0,01803	55,46	1407,7	2725	1317
102	312,42	0,0014592	0,01759	56,85	1416,4	2721	1304,6
104	313,86	0,0014664	0,01716	58,27	1425	2717	1292,3
106	315,28	0,0014736	0,01675	59,7	1433,5	2713	1280
108	316,67	0,0014808	0,01636	61,13	1441,9	2709	1267,3
110	318,04	0,001489	0,01598	62,58	1450,2	2705	1255,4
112	319,39	0,001496	0,01561	64,05	1458,4	2701	1243
114	320,73	0,001503	0,01526	65,54	1466,6	2697	1230,6
116	322,05	0,001511	0,01491	67,06	1474,8	2693	1218,3
118	323,35	0,001519	0,01458	68,59	1483	2689	1205,9
120	324,63	0,001527	0,01426	70,13	1491,1	2685	1193,5
122	325,9	0,001535	0,01395	71,7	1499,2	2680	1181
124	327,15	0,001543	0,01364	73,3	1507,3	2676	1168,5
126	328,39	0,001551	0,01334	74,94	1515,4	2671	1156
128	329,61	0,001559	0,01305	76,61	1523,5	2667	1143,4
130	330,81	0,001567	0,01277	78,3	1531,5	2662	1130,8
132	332	0,001576	0,0125	80	1539,5	2658	1118,2
134	333,18	0,001585	0,01224	81,72	1547,3	2653	1105,5
136	334,34	0,001594	0,01198	83,47	1555,1	2648	1092,7
138	335,49	0,001602	0,01173	85,25	1562,9	2643	1079,9
140	336,63	0,001611	0,01149	87,03	1570,8	2638	1066,9
142	337,75	0,00162	0,01125	88,89	1578,7	2633	1053,8
144	338,86	0,001629	0,01101	90,83	1586,6	2628	1040,7
146	339,96	0,001638	0,01078	92,76	1594,5	2622	1027,6
148	341,04	0,001648	0,01056	94,69	1602	2617	1014,5
150	342,11	0,001658	0,01035	96,62	1610	2611	1001,1
152	343,18	0,001668	0,01014	98,62	1618	2606	987,5
154	344,23	0,001678	0,009928	100,72	1626	2600	973,8
156	345,27	0,001688	0,00972	102,9	1634	2594	960
158	346,3	0,001699	0,009517	105,1	1642	2588	946,1
160	347,32	0,00171	0,009318	107,3	1650	2582	932
162	348,33	0,001721	0,009124	109,6	1658	2576	917,7
164	349,32	0,001732	0,008934	111,9	1666	2569	903,2
166	350,31	0,001744	0,008747	114,3	1674	2562	888,4
168	351,29	0,001756	0,008563	116,8	1682	2555	873,4
170	352,26	0,001768	0,008382	119,3	1690	2548	858,3
172	353,21	0,001781	0,008203	121,9	1698	2541	843
174	354,17	0,001794	0,008025	124,6	1707	2534	827,4

Продовження таблиці Д.1

1	2	3	4	5	6	7	8
176	355,11	0,001808	0,007848	127,4	1715	2526	811,4
178	356,04	0,001822	0,007674	130,3	1723	2518	795
180	356,96	0,001837	0,007504	133,2	1732	2510	778,2
182	357,87	0,001853	0,007336	136,3	1741	2502	761,2
184	358,78	0,00187	0,007169	139,5	1749	2493	743,9
186	359,67	0,001887	0,007003	142,8	1758	2484	726,4
188	360,56	0,001904	0,00684	146,2	1767	2475	708,5
190	361,44	0,001921	0,00668	149,7	1776	2466	690
192	362,31	0,00194	0,00652	153,4	1785	2456	671
194	363,17	0,001961	0,00636	157,3	1795	2446	651
196	364,02	0,001985	0,00619	161,6	1805	2435	630
198	364,87	0,00201	0,00602	166,1	1816	2423	607
200	365,71	0,00204	0,00585	170,9	1827	2410	583
202	366,54	0,00207	0,00568	176	1838	2397	559
204	367,37	0,0021	0,00551	181,4	1849	2383	534
206	368,18	0,00213	0,00534	187,2	1861	2369	508
208	368,99	0,00217	0,00516	193,6	1874	2353	479
210	369,79	0,00221	0,00498	200,7	1888	2336	448
212	370,58	0,00226	0,0048	208,5	1903	2316	413
214	371,4	0,00232	0,0046	217,4	1920	2294	374
216	372,2	0,00239	0,00436	229,3	1940	2269	329
218	372,9	0,00249	0,00402	248,7	1965	2233	268
220	373,7	0,00273	0,00367	272,5	2016	2168	152

Додаток Е

Таблиця Е.1 - Теплофізичні властивості сухого повітря за умови нормального атмосферного тиску

$t, ^\circ\text{C}$	$\rho, \text{кг/м}^3$	$C_p, \text{кДж/кг}^\circ\text{C}$	$\lambda \cdot 10^2, \text{Вт/м}^\circ\text{C}$	$a \cdot 10^6, \text{м}^2/\text{с}$	$\mu \cdot 10^6, \text{Н} \cdot \text{с/м}^2$	$\nu \cdot 10^6, \text{м}^2/\text{с}$	Pr
-50	1,548	1,013	2,04	12,7	14,6	9,23	0,728
-40	1,515	1,013	212	13,8	15,2	10,04	0,728
-30	1,453	1,013	2,20	14,9	15,7	10,80	0,723
-20	1,395	1,009	2,28	16,2	16,2	12,79	0,716
-10	1,342	1,009	2,36	17,4	16,7	12,43	0,712
0	1,293	1,005	2,44	18,8	17,2	13,28	0,707
10	1,247	1,005	2,51	20,0	17,6	14,16	0,705
20	1,205	1,005	2,59	21,4	18,1	15,06	0,703
30	1,165	1,005	2,67	22,9	18,6	16,00	0,701
40	1,128	1,005	2,76	24,3	19,1	16,96	0,699
50	1,093	1,005	2,803	25,7	19,6	17,95	0,698
60	1,060	1,005	2,90	27,2	20,1	18,97	0,696
70	1,029	1,009	2,96	28,6	20,6	20,02	0,694
80	1,000	1,009	3,05	30,2	21,1	21,09	0,692
90	0,972	1,009	3,13	31,9	21,5	22,10	0,690
100	0,946	1,009	3,21	33,6	21,9	23,13	0,688
120	0,898	1,009	3,34	36,8	22,8	25,45	0,686
140	0,854	1,013	3,49	40,3	23,7	27,80	0,684
160	0,815	1,017	3,64	43,9	24,5	30,09	0,682
180	0,779	1,022	3,78	47,5	25,3	32,49	0,681
200	0,746	1,026	3,93	51,4	26,0	34,85	0,680
250	0,674	1,038	4,27	61,0	27,4	40,61	0,677
300	0,615	1,047	4,60	71,6	29,7	48,33	0,674
350	0,566	1,059	4,91	81,9	31,4	55,46	0,676
400	0,524	1,068	5,21	93,1	33,0	63,09	0,678
500	0,456	1,093	5,74	115,3	36,2	79,38	0,687
600	0,404	1,114	6,22	138,3	39,1	96,89	0,699
700	0,362	1,135	6,71	163,4	44,8	115,4	0,706
800	0,329	1,156	7,18	188,8	44,3	134,8	0,713
900	0,301	1,172	7,63	216,2	46,7	155,1	0,717
1000	0,277	1,185	8,07	245,9	49,0	177,1	0,719
1100	0,257	1,197	8,50	276,2	51,2	199,3	0,722
1200	0,239	1,210	9,15	316,5	53,5	233,7	0,724

Абсолютний	absolute
Адіабатний	adiabatic
Барометричний	barometric
Вакуум	vacuum
Волога насичена пара	humid saturated steam
Внутрішня енергія	internal energy
Газ	gas
Газова стала	gas constant
Густина	density
Другий закон термодинаміки	second law of thermodynamics
Енергія	energy
Ентальпія	enthalpy
Ентропія	entropy
Закон	law
Зворотний цикл	reverse cycle
Ідеальний	ideal
Ідеальний газ	ideal gas
Ізобарний	isobaric
Ізотермічний	isothermal
Ізохорний	isochoric
Істинна теплосмність	true thermal capacity
Кипіння	boiling
ККД	efficiency
Коефіцієнт	coefficient
Конденсація	condensation
Манометричний	manometric
Нерівноважний	nonequilibrium
Об'єм	volume
Пара	steam
Параметр стану	parameter of condition
Перегріта пара	superheating steam
Перший закон термодинаміки	first law of thermodynamics
Питомий	specific
Питомий об'єм	specific volume
Показник політропи	coefficient of polytrope
Політропний	polytropic
Процес	process
Прямий цикл	straight cycle

Рівноважний	equilibrium
Рівняння	equation
Рівняння стану	equation of condition
Робота	work
Робота зміни об'єму	work of alteration the volume
Робота зміни тиску	work of alteration the pressure
Робота проштовхування	work of push
Робоче тіло	working body
Система	system
Стан	condition
Суха насичена пара	dry saturated steam
Температура	temperature
Температура насичення	temperature of saturation
Теорема	theorem
Теорема Карно	Carnot theorem
Теплоємність	thermal capacity
Теплообмін	heat exchange
Теплота	heat
Теплота пароутворення	heat generation of steam
Теплота фазових перетворень	heat of phase transformations
Термічний ККД	thermal efficiency
Термодинамічний	thermodynamics
Технічна	technical
Тиск	pressure
Тиск насичення	pressure of saturation
Узагальнені рівняння термодинаміки	generalized equations of thermodynamics
Універсальна	universal
Фаза	phase
Фазова діаграма	phase diagram
Функція стану	function of condition
Холодильний	refrigeratory
Холодовидатність	cold productivity
Цикл	cycle
Цикл Карно	Carnot cycle

Навчальне видання

Остапенко Ольга Павлівна

ТЕХНІЧНА ТЕРМОДИНАМІКА

Лабораторний практикум

Редактор В. Дружиніна

Коректор З. Поліщук

Оригінал-макет підготовлено О.П. Остапенко

Підписано до друку 11.07.2012 р.

Формат 29,7×42¼. Папір офсетний.

Гарнітура Times New Roman.

Друк різнографічний. Ум. друк. арк. 5,8.

Наклад 75 прим. Зам. №. 2012-098.

Вінницький національний технічний університет,
навчально-методичний відділ ВНТУ.

21021, м. Вінниця, Хмельницьке шосе, 95,

ВНТУ, к. 2201.

тел. (0432) 59-87-36.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

серія ДК № 3516 від 01.07.2009 р.

Віддруковано у Вінницькому національному технічному університеті
в комп'ютерному інформаційно-видавничому центрі.

21021, м. Вінниця, Хмельницьке шосе, 95,

ВНТУ, ГНК, к.114.

тел. (0432) 59-87-68.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

серія ДК № 3516 від 01.07.2009 р.